

Memi Pasa Fürdőjének revitalizációja (Pécs)

Gyenis Evelin-NACGFJ

Témavezető: Dr. Kovács-Andor Krisztn

PTE- Műszaki és Informatikai Kar, építőművész szak (MA), 2. év (3.félév)

Tartalomjegyzék

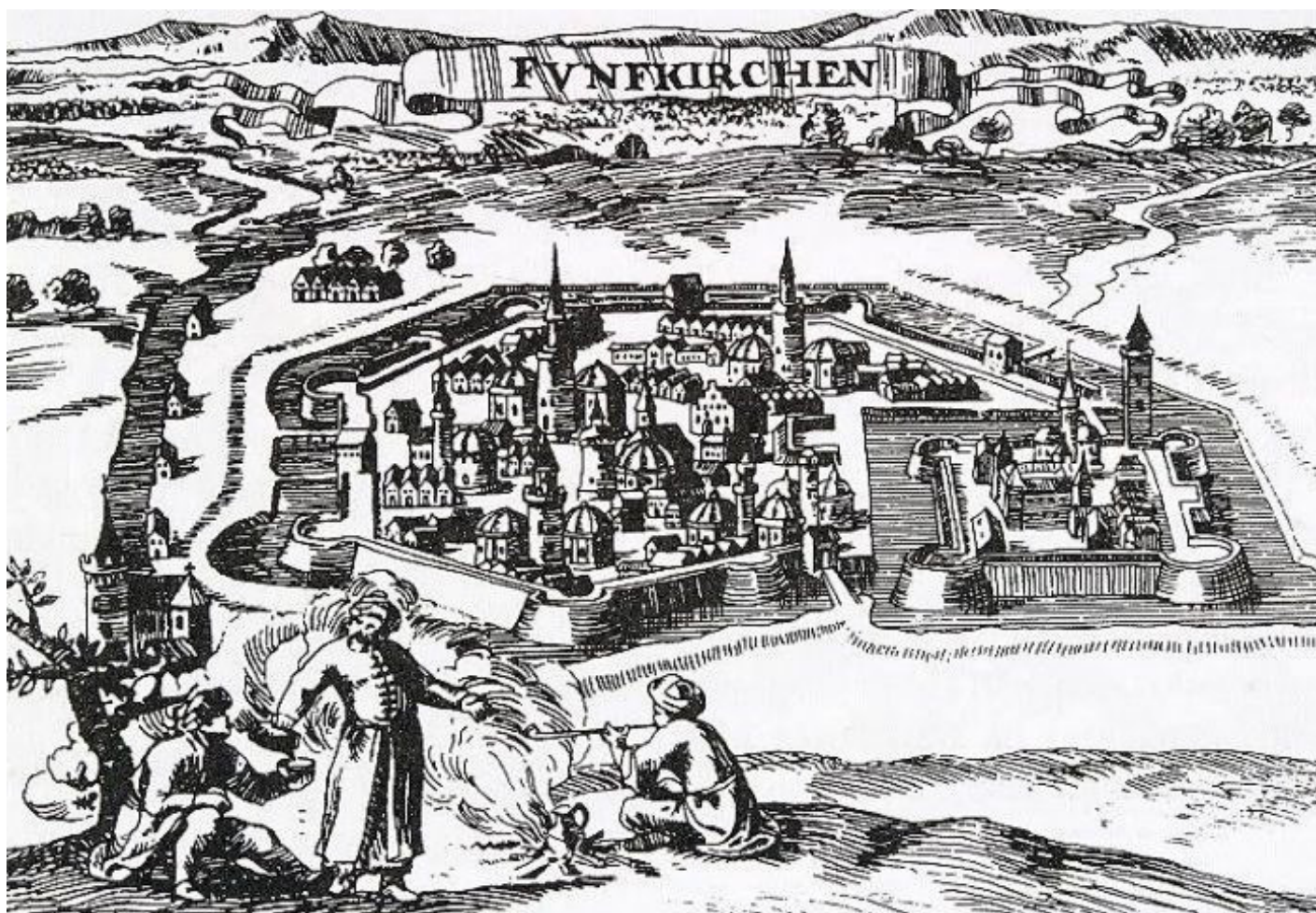
Bevezetés.....	2
Pécs a török hódoltság idején.....	3
Fennmaradt dokumentáció Pécsről.....	6
Török fürdők.....	7
Fürdők a török kultúrában.....	7
A törökfürdők terjedése.....	7
Típusai általánosságban.....	7
Típusai építészeti elrendezésük alapján.....	9
A török fürdők elrendezése.....	11
A török fürdők használata.....	11
Török fürdők Pécsen.....	12
Memi Pasa fürdőjéről.....	13
Alapadatok.....	13
Memi pasáról amit tudni érdemes.....	14
Fennmaradt dokumentáció a fürdőről.....	15
1977-es feltárási munkálatok.....	16
1980- helyreállítási munkálatok.....	18
A fürdő mai állapota.....	19
PÉLDAKÉNT TEKINTETT ESETTANULMÁNYOK.....	20
01: Sinka Bettina, Csányi Dániel.....	20
02: Sao Jorge kastély régészeti park.....	21
03: ARCHIKON citadella koncepcióterv.....	22
04: Élet a romokon Kőúti pálos kolostorrom-és környezetének revitalizációja.....	23
TERVDOKUMENTÁCIÓ.....	25
Helyszín elhelyezkedése, morfológiája.....	25
SWOT analízis.....	27
Meglévő állapot.....	28
Koncepció.....	29
Helyszínrajz, vezérszíni alaprajz.....	30
Metszetek, homlokzatok.....	31
Látványtervek.....	33

„A PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM KRISZBACHER ILDIKÓ TEHETSÉGGONDOZÓ PROGRAM
2024/2025. TANÉVI TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT”

PÉCSI TUDOMÁNYEGYETEM
UNIVERSITY OF PÉCS

1. kép: pécsi török hódoltság

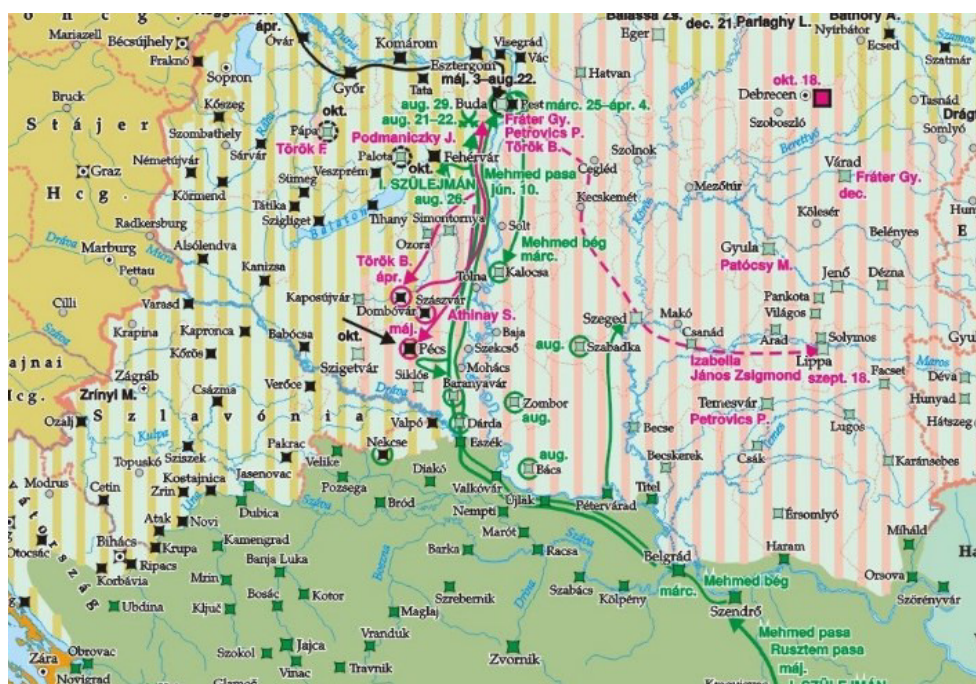
Bevezetés

Hazánkban a török 150 éves uralom alatt számos épületet maradt ránk. Ilyenek a dzsámik, türbék, minaretek, fürdők, karavánszerájok, palánkvárak. Pécsen 17 muszlim imahelyet, dzsámit, 16 oktatási intézményt, 3 kolostort, 3 fürdőt és 1 türbét számolhatunk. Ezekből jó pár már nem a funkciójának megfelelő állapotban van, vagy eltűnt mára.

A tanulmány során bemutatásra kerül Pécs hódoltságkori története és az egyik központi helyen fekvő régi fürdő, a Ferencesek utcájában látogatható Memi Pasa fürdője. Az előtanulmány után bemutatásra kerül a fürdő revitalizációs terve.

Pécs a török hódoltság idején

1541 és 1699 között volt Magyarország a Török Birodalom terjeszkedésének része. Ezt a történelmi időszakot Török uralomnak, hódoltságnak hívjuk.

jelmagyarázat

- Városias település, mezőváros
- Oszmán-török kézen lévő vár, palánk 1541 elején
- Az Oszmán Birodalom területe 1541 elején
- Oszmán vazallus államok területe
- Az oszmán vazallus Magyar Királyság 1541 elején
- Szapolyai-párt kézen lévő vár, 1541 jan.
- I. (Habsburg) Ferdinánd király és pártján lévő vár, 1541 jan.
- Drágyi G. Török B. Ferdinánd-párti és Szapolyai-párti főúr 1541 elején
- I. (Habsburg) Ferdinánd király-párti csapatok főbb hadműveletei, ostromai, záratai, 1541
- Az oszmán-török csapatok főbb hadműveletei 1541-ben végleg török kézre került vár
- Szapolyai-párti csapatok hadműveletei, ostromai
- Oszmán-csapatok győzelme, Buda, 1541. aug. vége
- A Szapolyai-párt kb. uralmi területe 1541 elején
- I. Ferdinánd király kb. uralmi területe 1541 elején
- Szapolyai-párti országgyűlés
- Ferdinánd-párti országgyűlés
- ✕ A gyalui egyezség, 1541. dec. 29.

2. kép: Pécs bevétele

A térképen az 1541-es állapotot látjuk, amikor még Pécs a Szapolyai-párt uralmi területén volt, és a vár még I. Habsburg Ferdinánd király pártjára. Ekkor a helyiek Pécsen főleg német ajkúak voltak, hiszen János király halálát követően I. (Habsburg) Ferdinánd is személt vetett a trónra. Miután nem jutott egyességre az utódlással kapcsolatban Ferdinánd és János király özvegye, így ostromolni kezdték a Habsburgok a Budai várat. Ennek sikertelensége után csellel bevették a törökök, ebből fakadóan született meg a gyalui egyezmény, mely szerint Ferdinánd uralma alatt vissza kell hódítani a Budai várat. Azonban az egyesség nem hozott eredményeket és ekkor kezdődtek meg a török hadjáratok Nagy Szulejmán Szultán vezetésével. (oszmán dinasztia 10. szultánja)

Az 1541 utáni időszak alatt Pécsét is meghódították a törökök és nem megerősített információ szerint a várost átnevezték „Pázsitka” névre. Egyes források szerint viszont akkoriban a Pecsuj nevet viselte. A Habsburgok Fünfkirchen néven emlegették.

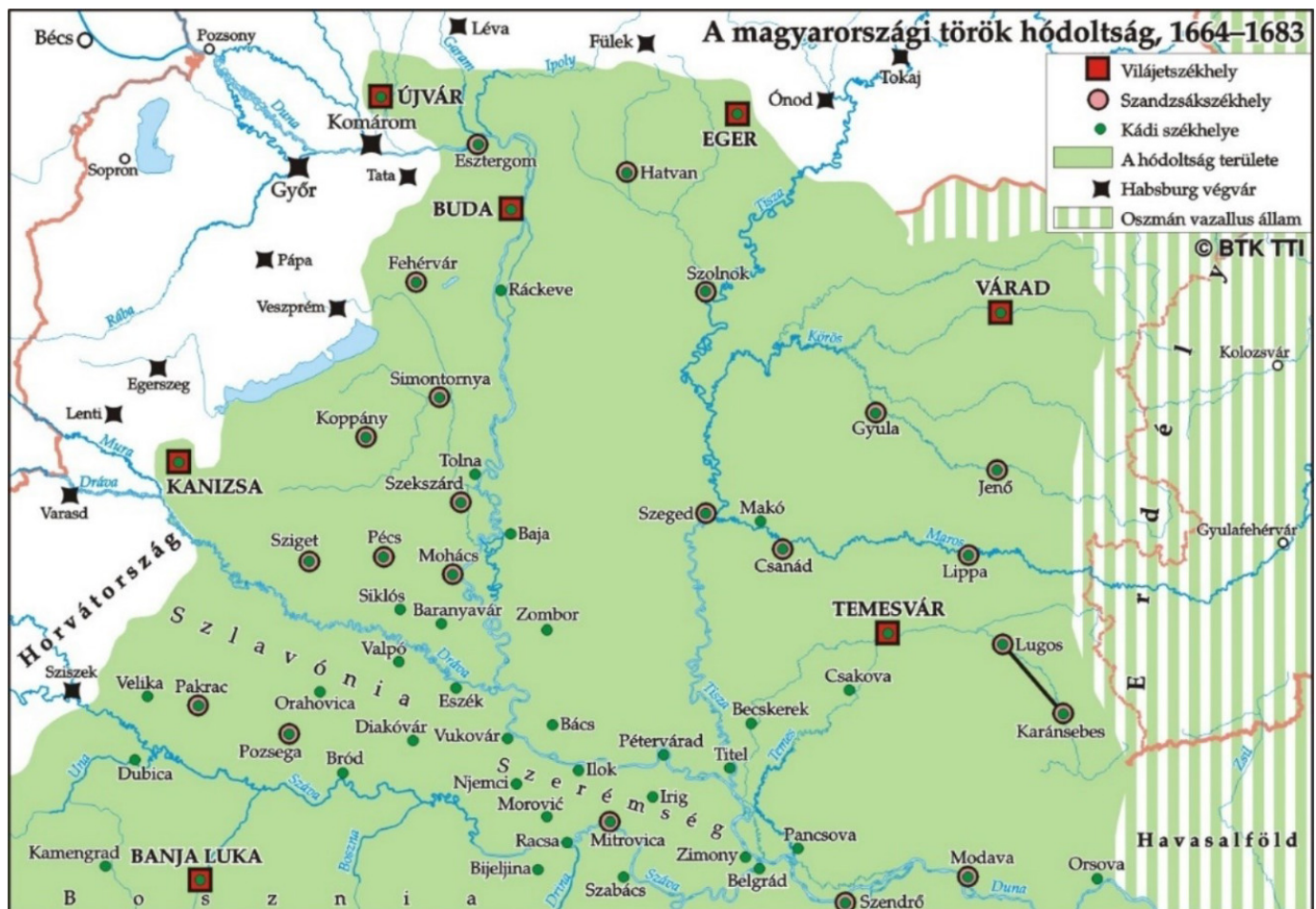
Ténylegesen 1543 június végén, július 5. előtt került oszmán fennhatóság alá, amikor is a helyiek átadták a várost Kászim bégnek harc nélkül.

A középkorban püspöki székhelyű, egyetemenel rendelkező mezővárost elhagyta a püspök és a német lakosság, majd ezután a szandzsák nahiye-nek 2 közigazgatási központjává vált. Mindez azért alakulhatott így, mivel Pécs után Szászvár és Márévár is megadták magukat. Az 1545-ös évre már a tolnai várakat, Endrédet, Simontornyát, Ozorát, Döbröközt és Tamásit is elfoglalták. Így létrejött egy összefüggő térség, melynek vezetőjének, kormányzójának, helytartójának Kászim Béget választotta az itt maradt helyi lakosság.

1 szandzsák: egy nagyobb tartomány vagy régió, mely több kisebb közigazgatási egységből áll. Vezetője a szandzsákbég, akik felelősek a terület adminisztrációjáért és katonai védelméért.

2 nahiye: olyan török közigazgatási egység, mely a szandzsákhöz tartozott és több települést foglalt magában. A helyi adózásért, igazgatásért felelt. Vezetője a náhi, aki az adott terület helytartója volt. (Itt kászim bég)

Hierarchia szerint: 1. vilajetek, 2. szandzsák, 3. nahiye

3. kép: török hódoltság a 16. században

Itt láthatjuk az oszmán hódoltság utolsó szakaszát, amikor a legnagyobb volt az uralkodásuk kiterjedése. Mindez az akkori Magyar Királyság 40 %-át tette ki. A térképen jelölve vannak a vilajetek 3 és szandzsák központjai.

Mindemellett hódoltsági területeken bevezették a saria-t 4 és a kánun-t 5. Ezek validitálására alakították ki a kádik 6 székhelyeit. A birodalom szélein sűrűbben alakultak ki a kádi székhelyek, mivel itt oszmán- és balkáni lakosság volt többségben. Ahol a magyar lakosság volt túlnyomórészt, ott a szandzsákszékhely volt a kádi székhely is.

Pécs szandzsákszékhely és kádishé is volt, ezzel jelentős hódoltságkori központtá és kereskedővárossá nőtte ki magát. **A megszállás egészen 1686-ig tartott. (ö:143 év)**

3 Vilajet: több szandzsákot felölelő tartomány. Élükön a valik, beglerbégek álltak, akiknek jelentős autonómiájuk volt, mivel jelentős befolyással bírtak az adózási, igazságügyi, katonai ügyekben.

Hierarchy szerint: 1. vilajetek, 2. szandzsák, 3. nahiye

4 saria: muszlim vallásjog

5 kánun: szultáni jog

6 kádi: a török jogrendszerben a helyi bíró, vagy igazságügyi tisztviselő.

Evliya Cselebi (híres török utazó) a 17. században Isztambulhoz hasonlította a várost. Szerinte Pécs a keleties hangulatával, sok török épülettel (iskola, kolostor, dzsámi) a művészetek fellegvára volt.

Az ő dokumentációja alapján a 17. században több mint 50 török épület volt Pécsen, köztük 17 db imahely, 5 db vallási főiskola, 11 db elemi iskola, 6 db kolostor, 3 db gőzfürdő, 47 kút, 3 vendégfogadó, 400 mester által használt piac és bazár, 2 síremlék és emellett rengeteg szórakozóhely.

Fennmaradt legalább 4 db Külliye, amelyek Gázi kaszim pasa, Jakováli Hasszán pasa, Memi pasa és Fehrád pasa személyéhez köthető.

4. kép: Idrisz baba türbéje

5. kép: Gázi Kászim pasa dzsámija

6. kép: Jakováli Hasszán pasa dzsámija

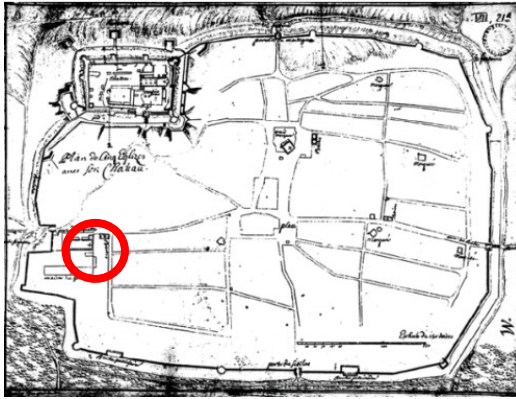

7. kép: Memi pasa fürdője

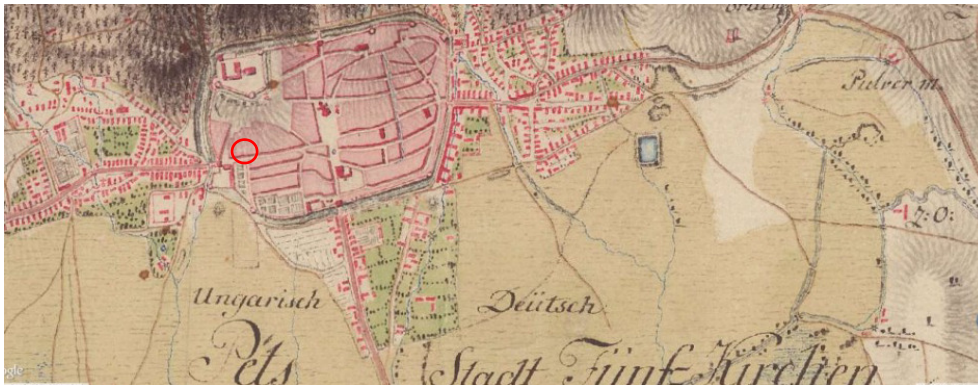
8. kép: török kút

Fennmaradt dokumentáció Pécsről

A 17. században készítettek több térképet, melyek közül az egyik legismertebb az a Joseph de Haüy által rajzolt verzió. Emellett készültek katonai felmérések, ami szerint látható, hogy fejlődik a vizsgált terület környezete.

9. kép: Joseph de Haüy által kézzel rajzolt Pécs térkép – 1687

10. kép: 1763-as katonai felmérésből készült térkép

11. kép 1806-os katonai felmérésből készített térkép

12. kép 1869-es katonai felmérésből készített térkép

Török fürdők

Fürdők a török kultúrában

A törökök fürdőépítészetet megelőzte az iszlám, amely a római hagyományokban gyökerezik. Nagy jelentőséggel bír a fürdés, tisztálkodás, hiszen az iszlám vallás kötelezővé teszi az imádkozás előtti rituális tisztálkodást. Mindemellett az iszlám elképzelés az volt, hogy Allah teremtette a test szépségét és egészségét, így vallási kötelezettségük tisztán tartani. A keleti kultúrák nem gondolkodnak konszenzuálisan a fürdők megítéléséről, mivel Mohamed próféta hol dicséri a közfürdőket, hol az ördög lakhelyeként említi.

A kezdetekor, Konstantinápoly elfoglalása után (1453) elkezdtek tekintélyes méretű közfürdőket építeni a török uralkodók. A legprominensebb ma is működő hamam az Isztambulban található Çemberlitaş Hamam (1584). Emellett számos nagyváros fürdői, mint Kairóé, Damaszkuszé is méltán híresek.

Az egészség és a tisztálkodás mellett státuszsimbólum is volt a fürdőkben való pihenés, hiszen csak a tehetős réteg engedhette meg magának. Fontos helyszín volt a törökök társadalmi életében, hiszen itt éltek közösségi életet amellet hogy a kezdetekben itt lehetett egyedül szappanos, forró fürdőt venni.

A törökfürdők terjedése

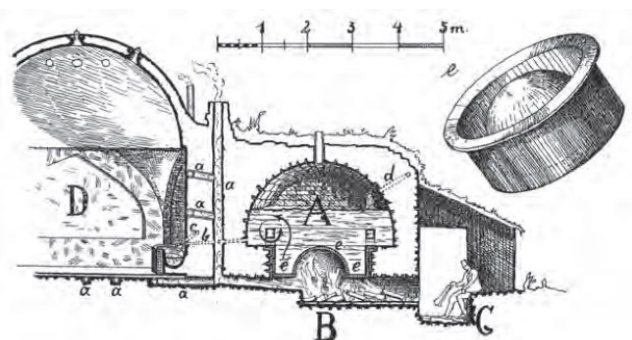
A török hódításokkal több Európai városban is építettek fürdőket, így került Pécsre is a Memi pasa fürdője. A 19. században azonban Britanniában is közkedvelté vált, David Uguhart személyének köszönhetően, aki marokkói útjáról hazatérve ismertette a török fürdők működését. Így 1860-ban nyitott meg az első és ezt követte még jó pár fürdő felépülése. Azonban ezek eltértek az „eredeti” török fürdők felépülésétől, mivel a viktoriánus korban száraz gőzfürdők voltak lényegében. A nedves forró levegős működésűeket orosz fürdőknek hívtak akkor. Azonban a 20. században változott az életmódunk és megjelentek az otthonokban a fürdőszobák, ezzel kevesebb hangsúlyt kaptak a török fürdők, és mára turisztikai látványosságként látogatjuk őket a legtöbb esetben.

Típusai általánosságban

GŐZFÜRDŐK

Arab kifejezéssel HAMAMOK.

Vizüket a folyókból, patakokból, kutakból vezették egy tartályba, amely a fürdő mellett kapott helyet. A tartály alatt volt a fűtőház, aminek feladata a víz felmelegítése volt. A fürdő padlója alatt fűtőcsövek voltak, aminek segítségével a levegőt tudták felmelegíteni

- A. Vízartály
- B. Tűztér
- C. Fűtőház
- D. Fürdőtér

13. kép. A gőzfürdők működése

TERMÁL FÜRDŐK

törökül ilidzsa vagy kaplidzsa.

A termálfürdők esetében a begyűjtött víz már kellően meleg volt, így nem építettek fűtőházat tartállyal. A meleg víz maximális kihasználása érdekében nagyméretű medencéket építettek, melynek párolgása és melegvize állandóan magas hőmérsékleten tartotta a levegőt. Ennek okán a padlófűtésre sem volt szükség. Nem is beszélve a víz gyógyhatásáról és nagy víz hozamáról.

KÖZFÜRDŐK

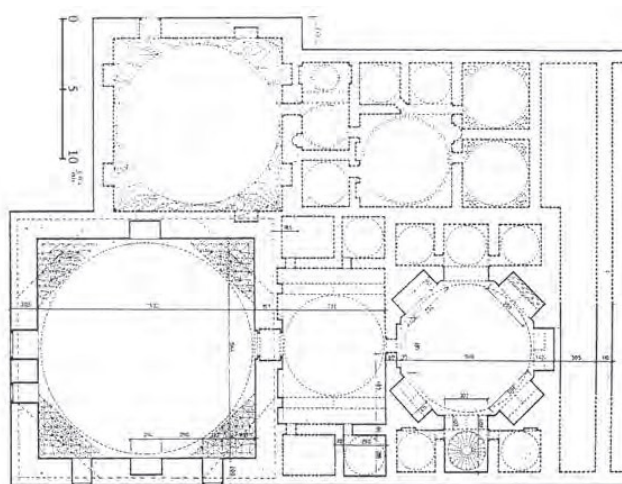
A közfürdők alacsony belépési díjért cserébe szinte bárki számára elérhető volt, azonban a szegényebb réteg nyilván nem használta olyan sokszor mint az elit réteg. Emellett a pasák, szultánok, magasabb rangú emberek magánfürdőkbe jártak. Ennek ellenére ők vagy az ők alapítványai (vakuf) építették a közfürdőket is. Ennek okán nem szabadon álló épületekről beszélünk, sokkal inkább egy külíje részét alkották. Általában közvetlen környezetükben közfunkciók, piac, dzsámi, karavánszeráj, kegyhelyek kaptak helyet.

MAGÁNFÜRDŐK

A magánfürdők egy szűkebb közösség számára voltak csak elérhetőek. Ebből adódóan jóval szerényebb méretekben épültek meg. Általában egy vagy két helyiségből álltak, előcsarnokból és forró teremből. Ezek a fürdők palotákban, nyári és téli lakokban és kolostorokban kaptak helyet.

IKERFÜRDŐK

A török fürdők hagyományai szerint a nők és a férfiak nem tartózkodhattak egy fürdőben egyidőben. Ennek megoldására felosztották a hét napjait így elkerülve egymást. Azonban volt egy másik megoldás is, az ikerfürdők. Itt mindkét nem tudta egyidőben használni a fürdőt.

Ehhez 2 hasonló tömegű épületet építettek egymás mellé, viszont ezek el voltak választva egymástól. Tehát mindkettőnek külön előcsarnoka és fürdőtermei voltak. Általánosságban elmondható, hogy a férfiak része gazdagabban díszített és nagyobb volt, mint a nőké, és ez nyílt az utcáról. A női rész szerényebb volt, méretében és díszítettségében is, illetve egy mellékutcáról lehetett bemenni a fürdőbe. A fürdők nagyjából 35%-a ikerfürdőként épült meg.

A közös bennük a vízrendszer volt és padló alatt futó csövek rendszere.

14. kép: Ikerfürdő példa

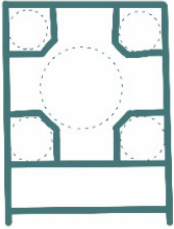
NYITOTT FÜRDŐK

nyitott (acsik) és a deszkás (tahtali)

A 19. században Isztambulban elterjedtek a nyitott fürdők, amelyek a tengerbe nyúló mólók végén vagy termálfürdők melletti tavakban alakultak ki. Egy könnyűszerkezetes épület szolgálta ki a fürdőzőket.

Típusai építészeti elrendezésük alapján

Kereszt alakú, négy ejvános

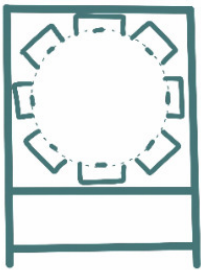
Nagyméretű fürdőkben volt jellemző ez az elrendezés. A négyzetes alaprajzú fürdő forró termének sarkain külön fürdők voltak.

Létezik 2, 3 és 4 ejvános verzió belőle.

A közép és sarokfürdőket kupolákkal fedték le, míg a közte lévő tereket donga, vagy teknőboltozattal.

15. ábra: kereszt alakú, négy ejvános elrendezés

Csillag alakú

A négyzetes külső tömegben van egy nyolcszög kialakítású tér.

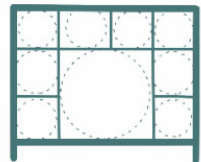
A belső tér mentén szerveződnek a kisebb fülkék, melyek mindegyike nyitott a középső

tér irányába.

A központi teret kupola fedi.

16. ábra: csillag alakú

Négyzet alakú, külön fülkékkel

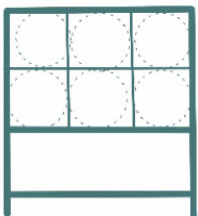
Egy forró helyiség köré szerveződnek további kis fürdők.

Általában mindegyik helyiség felett kupolák vannak.

Nem gyakran alkalmazták.

17. ábra: négyzet

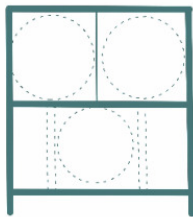
Sokkupolás típus:

A forró helyiség több azonos részre oszlik szét, melyeket azonos kupolák fednek le.

18. ábra: sokkupolás

Középső kupolás, ikerfürdővel:

Az első helyiség a forró helyiség, majd mögötte helyezkedik el az ikerfürdő
Középen kupola mellette boltozat fedi a tereket.
Az ikerfürdőket is szintén kupola fedi.

19. ábra: középső kupolás, ikerfürdővel

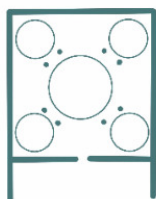
Egyforma méretű kupolákkal fedett típus

Méretében kisebb fürdőknél jellemző ez az elrendezés,
Minden helyiség egyforma méretű, legyen az langyon, meleg helyiség.

20. ábra: egyforma méretű kupolákkal fedett típus

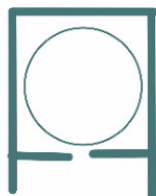
Oszlopos típus:

A központi kupolát oszlopok tartják, melyek egyben osztják is tereket.
A lefedetlen terek fölé dongaboltozat került.

21. ábra: oszlopos típus

Egykupolás típus:

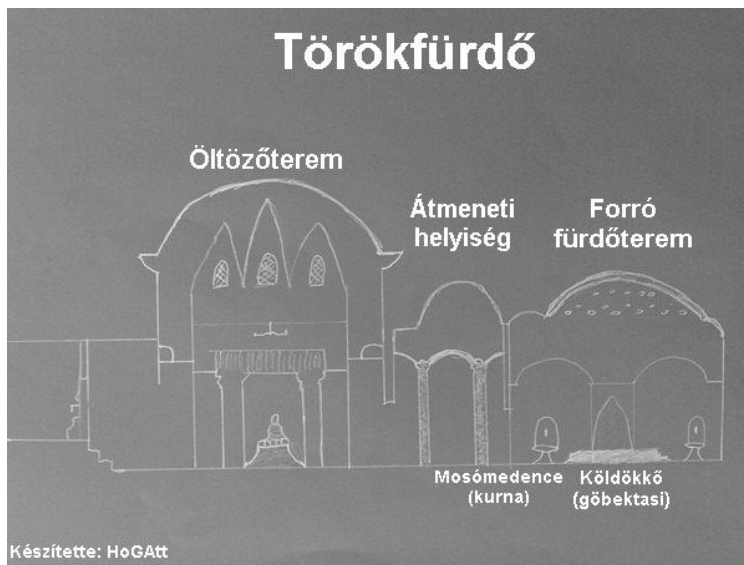

Általában négyzetes vagy nyolcszögletű alaprajzi elrendezése van, amely nincs felosztva. Különfürdő nem tartozik hozzá, egy kupolával fedett.

22. ábra: egykupolás típus

A török fürdők elrendezése

A törökfürdők eleinte a római, illetve bizánci fürdők mintájára létesültek, bár a fürdők elrendezése sokat módosult az idők folyamán. A törökfürdőkben is hőfok szerint osztották fel a fürdőt, hasonlóan a római és bizánci fürdőkhez. A klasszikus törökfürdő három részből áll:

öltözőterem (camekan)

átmeneti helyiség (soğukluk)

forró fürdőterem (harara, sıcaklık)

köldökkő (göbektasi)

Mosómedence (kurna)

23. kép: török fürdők felépítése

A városokban lévő fürdőket egy kis folyosón keresztül lehetett megközelíteni, itt volt a díszes kivitelezésű öltözőterem. Az öltözőteremből és a forró fürdőbe egy átmeneti helyiségen keresztül lehetett eljutni. A forró fürdőterem (harara vagy sıcaklık) közepén egy márványlapot helyeztek el (törökül: göbek taşı, azaz köldökkő), ezen masszírozták a vendégeket. A forró fürdőben a fal mentén kis mosómedencéket helyeztek el (törökül: kurna), ebből lehetett vizet meríteni a test hűtésére. A fürdőteremből a nagyobb létesítményekben kis kamrák (törökül: halvet) nyíltak. A vendégek számára szolgáló fűtőhelyiségektől külön helyezték el a víztartály és a fűtőkemencét (törökül: külhan). A kemence segítségével a padló alatt elhelyezett fűtőrendszert.

A török fürdők használata

Használatuk a felépítésből következik, ugyanis a látogatók a meleg részről a lanygos, hideg majd a száraz helyiség felé haladnak.

Abd al-Latif al-Bagdádi, egy arab polihisztor tanácsai szerint a fürdözést a meleg helyiségben érdemes kezdeni, majd utána hagyjuk izzadni testünket egy kényelmes heverőn, majd vászonkendőbe megtörülközve menjünk át a következő helyiségbe, ahol elvégezzük a rituális mosdást. Ezután ülünk be egy meleg vizes fürdőbe és mossunk magunkat tisztára egy szappannal. Ezt követően ecettel vagy krémekkel dörzsöljük be a testünket, majd újabb langyos vizes mártózás következik, végül rózsá illatú kendővel törlik át testünket.

A nők számos testápolási, kozmetikai szolgáltatást is igénybe vehettek itt (agyagos pakolások, bőrtisztítás dörzsöléssel), emellett hennát is készíttethettek magunknak. Mindkét nem számára kínáltak a fürdők testszörtenítést, masszázst és hajfestés. A muszlim kultúrában a testszörzet az ápolatlanság jele volt, ezért rendszeresen eltávolították.

Kialakításuk alapján három fő részből épült fel egy ilyen fürdő:

- A bejárat gyakorlatilag az öltöző terem
- Ezt követte az átmeneti helység, ahol körben padok voltak
- Ezt követte a forró terem, ahol a rituálék folytak. Itt is voltak kutak a terem hűtésére kihelyezve

(A régi tradíciók szerint a terem közepére kihelyeztek egy köldökkő elnevezésű kőlapot, amire felfekve a kliensek a fürdőmesterektől masszázst és kezeléseket kaptak-ezeket nevezték rituáléknak)

- Az utolsó helység végül a kazánház, amit termálvíz hiánya miatt építettek teljesen elválasztva a fürdőtértől. Az ott keletkező forró levegőt a padló alatt kialakított fűtőrendszeren keresztül áramoltatták.

24.-25. kép: török fürdők enteriőrei

Török fürdők Pécsen

1. Kászim pasa dzsámi.
2. Kászim pasa fürdője.
3. Ferhád pasa dzsámi.
4. Ferhád pasa fürdője.
5. Memi pasa dzsámi.
6. Memi pasa fürdője

26. kép: Pécsi fürdők

Memi Pasa fürdőjéről.. Alapadatok

ELHELYEZKEDÉS: Pécs, Ferencsek utcája és a Váradi Antal utca sarka.

ELNEVEZÉS: Cselebi Memisah, rövidebben Memi pasa fürdője

VÉLHETŐ ÉPÍTÉSI IDŐ: 1543-1585 között épülhetett (Memi pasa 1585-ben halt meg)

UTOLSÓ ÉP ÁLLAPOT: 1880

JELLEGE: építmény

HELYRAJZI SZÁM: 18665

LELŐHELY AZONOSÍTÓJA: 26992

SZINTSZÁM: egyszintes (földszint)

VÉDETTSÉG: műemléki védelem

RENDELTETÉSE: közfürdő

TÍPUSA: ikerfürdő

KÖZMŰ ELLÁTOTTSÁG: nem közművesített

FELTÁRÁS: 1977- kisebbik részét, a nagyobbik részét nem tárták fel, mivel a jelenlegi ClB bank épülete alatt található.

Vezető régész: Gerő Győző **-régész:** Kárpáti Gábor, Fejes György

A FELTÁRT ÉPÍTMÉNY MÉRETEI: 29,1 m x 11,6 m

MEGKÖZELÍTHETŐSÉG: elsősorban gyalogosan, busszal: 34, 35 és 36 számú tükébusszal. Parkolás: Pátia parkoló (Pécs, Rákóczi út 3.

EGYÉB:

Mellette állt Memi pasa dzsámija, medreszéje is valószínűleg.

Memi pasa dzsámiját a 18. században a ferences rendiek elbontották, illetve átépítették.

Ingyenesen megtekinthető és nyitvatartása gyakorlatilag nincs, bármikor látogatható.

ÉPÍTÉSÉNEK KÖRÜLMÉNYEI:

A fürdő megépítése előtt egy ferences rendi templom kolostora volt a helyén, melyből alakították ki a fürdőt befektetési céllal a török megszállók.

LEÍRÁSA:

Különlegessége abban rejlett, hogy ikerfürdőként funkcionált, a nők számára ez volt szinte az egyetlen hely ahol közösségi életet élhettek.

A feltárás során előkerültek csővezetékek, amiből arra következtettek, hogy a padló alatt fűtőrendszer volt lehelyezve. Több forrás szerint is a falak mellett ülőpadok voltak, melyeket a mai állapotban is megjelenítettek.

A bejáratnál helyezkedett el a nyolcszögletű köldökkő, ami a masszírozásra szolgált. Az előcsarnokból tovább haladva egy szűk terem fogadott, ez volt a tepidárium. Itt állt egy falikút, mely faragásos díszítésű volt.

Ugyanitt egy mosdómedence és ülőpadok várták a látogatót. Kupolás fedésű volt, melyeken hatszögletű kivágatok biztosították a fényt.

A rekonstrukció után ezeket ma is megtekinthetjük. Emellett a fürdőkamra és tüzelő tároló felett egy áttört fém boltozat került elhelyezésre, mely alatt rendeztek be egy kiállítást, amely a magyarországi török fürdőket, valamint a Memi pasa fürdő feltárásának történetét ismerteti.

A fürdő ÉK-i sarkában csorgókút áll amit Evlia Cselebi Memisah-kútjának nevezte el. Rövidített változata a Memi.

Memi pasáról amit tudni érdemes

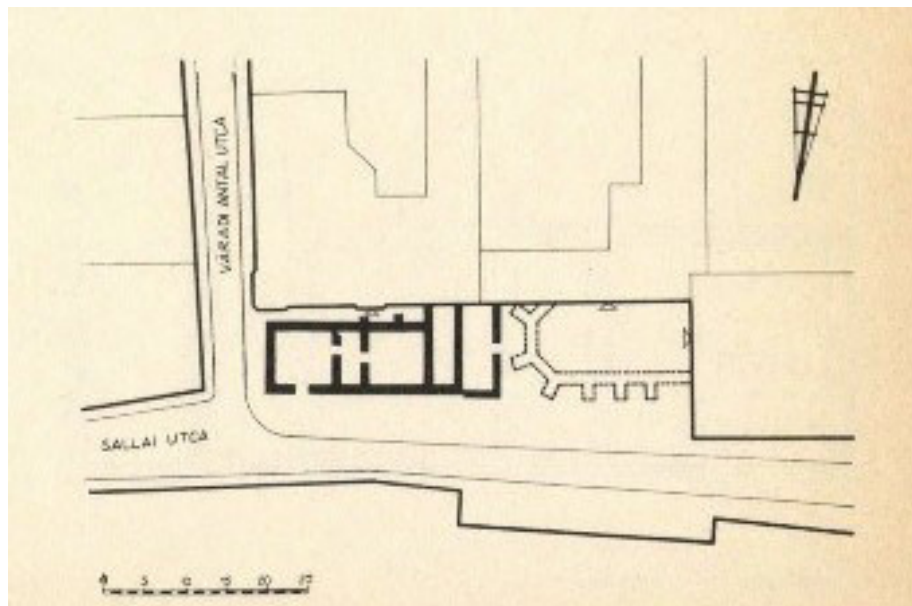
Memisah Hercegovinai pasa volt, később boszniai deftendár volt. Fia Ibrahim pasa és unokája Szokolovics Haszan volt.

Sok néven is ismerhetjük, hiszen boszniában (1626) Ibrahim bin Meninbegnek hívták, másutt Memisah. Evlia Cselebi lerövidítette a nevét, így alakult ki a Memi név.

Evlia Cselebi szerint a 16. század egyik legkiemelkedőbb harcosa volt, Pozsega, Jakova meghódítója, a Szigeti kapun belül álló küllije alapítója (dzsámi, medresze, fürdő, fürdő, kút).

Egyes források szerint Pécs elfoglalásakor már jelen volt a városban.

Fennmaradt dokumentáció a fürdőről

27. kép: Fedeles Tamás rekonstrukciós térképe

28. kép: 1856-os ábrázolás

1977-es feltárási munkálatok

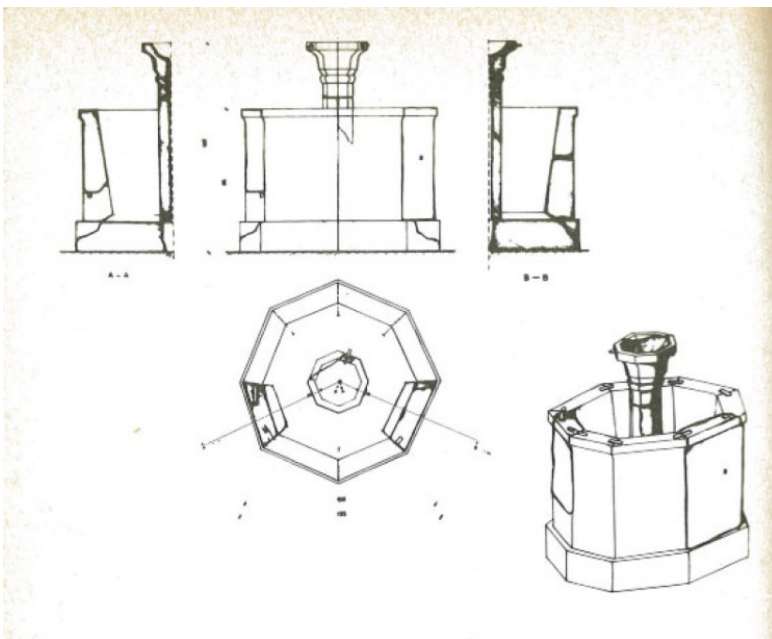

29.-30.-31 - képek: 1977-es feltárási munkálatok

Memi pasa fürdőjének feltárását Gerő Győző régész és kutató kezdte meg 1977-ben, azonban a mai napig csak egy részét sikerült feltárni.

A nagyobb méretű fürdőépület felett már épület áll, így azt nem állt módjukban feltérképezni. A feltárt maradványok Kelet-Nyugat irányban helyezkedik és méretei az alábbiak:
29,13 x 11,6 m.

Az ásatásokkor megállapíthatóvá vált, hogy hamamról, gőzfürdőről beszélünk, melynek elrendezése klasszikus, az ikerfürdőkre jellemző volt. Keleti végén egy előcsarnok kapott helyet, mellette a langyon és a forró helyiség volt. Nyugatról a forró helyiséghez kapcsolódnak a fűtőhelyiségek, a kazánház és a fűtőkamra. Ennek bejárata nyugaton volt.

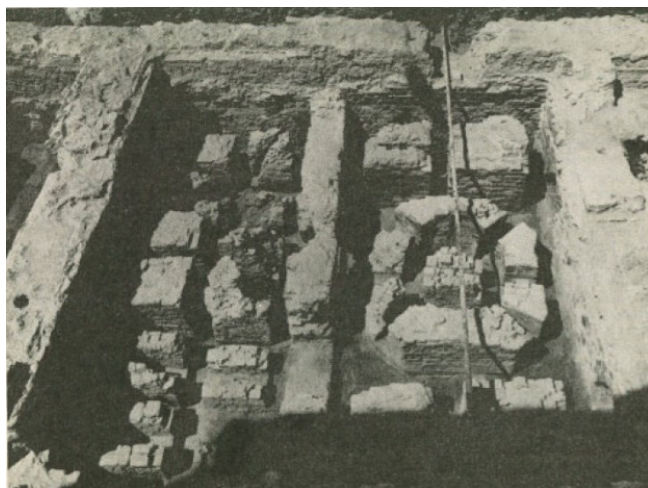

Előkerült az előcsarnok ép padlója, és az itt lévő kút (kúttányér), és a köldökkő egyes darabjai is. A többi teremből alacsony falak maradtak meg, illetve a padlófűtés rendszernek a tartóoszlopai.

32. kép: kút

A keleti fal mentén maradtak meg az ülőpadok maradványainak többsége, azonban a déli oldalon is találtak.

A köldökkő helyét a padlófűtés rendszerében elhelyezett nyolcszögletű elrendezés szerint épültek a tartóoszlopok.

34. kép: feltárt csővezetékek

36. kép: kút

1980- helyreállítási munkálatok

Az ásatások, feltárások után dr. Bachman Zoltán elsődleges célja, hogy részleges rekonstrukcióval bemutassa a feltárt falakat, padlózatot és az egyéb feltárássra került részeket.

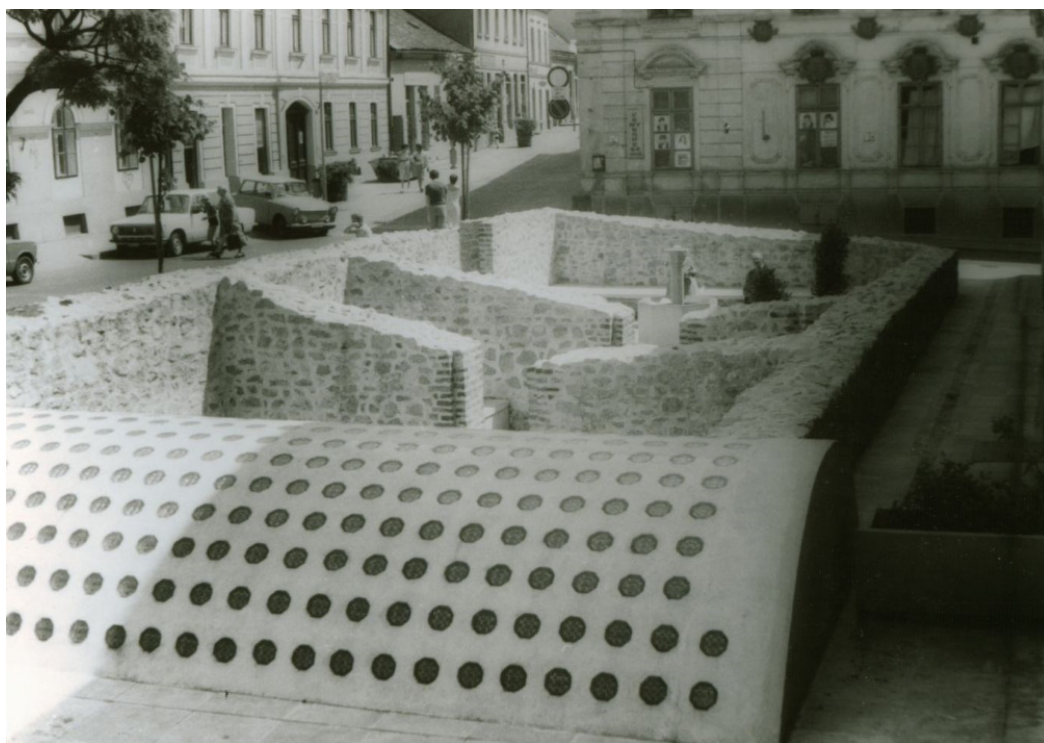
A kút rekonstrukcióját Gerő Győző készítette el a kút töredékei alapján.

A koncepcióban helyet kapott egy kis kiállítás is, mely a magyarországi török fürdőket, és a Memi pasa fürdőjét mutatta be, amely egy fedett tér alatt volt. Jelenleg tárolóként használják.

A falak bemutatása, térérzet visszaadása érdekében megmagasították a falakat, amelyeket jól elkülöníthető falazattal oldottak meg. Az akkori, 16. századi padlószint sokkal alacsonyabban lehetett, mint a mai járószint a Ferences utcájában, ehhez lépcsőt alkalmaztak.

Visszaépítésre kerültek az ülőpadok. Az utcaszintről nézve nem látunk annyira bele, vagy rá, így egy kissé elszigeteltebb hatást értek el a falmagasítással. Ennek van pozitív, ugyanakkor negatív oldala is.

Maga a fürdő körbejárható, napjainkban is ingyenesen látogatható.

38. kép: 1980-as részleges rekonstrukció

A fürdő mai állapota

39

40

41

38, 39, 40, 41 kép: mai állapot

A képek 2023 őszén készültek.

Látható, hogy a mai állapot mostanra eléggé leromlott, hiszen a romok nagyobb terei nem kaptak fedést, így nem kímélték meg a szerkezetet az időjárási viszonyok.

42

Amellett hogy a szerkezetek már nincsenek jó állapotban, a helyiek inkább elkerülik a romokat, hiszen mostanra züllő fiatalok, hajléktalan emberek kedvelt tartózkodási helyévé vált.

Ez egyrészt köszönhető a megmagasított falak általi elszigeteltségnek, másrészt az állapotának.

Konklúzióként levonható a mai állapotát látva, hogy szükségessé vált a fürdő lefedése, állagmegóvás céljából.

Személyes véleményem szerint a kevés török emlékeinket, ha nem is kötelezően, de történelmileg fontos volna megőriznünk, hiszen mi sem bizonyítja jobban a nép összetartását, hogy ilyen nagy jelentőségű események hagyatékainak emlékét megővjük.

PÉLDAKÉNT TEKINTETT ESETTANULMÁNYOK

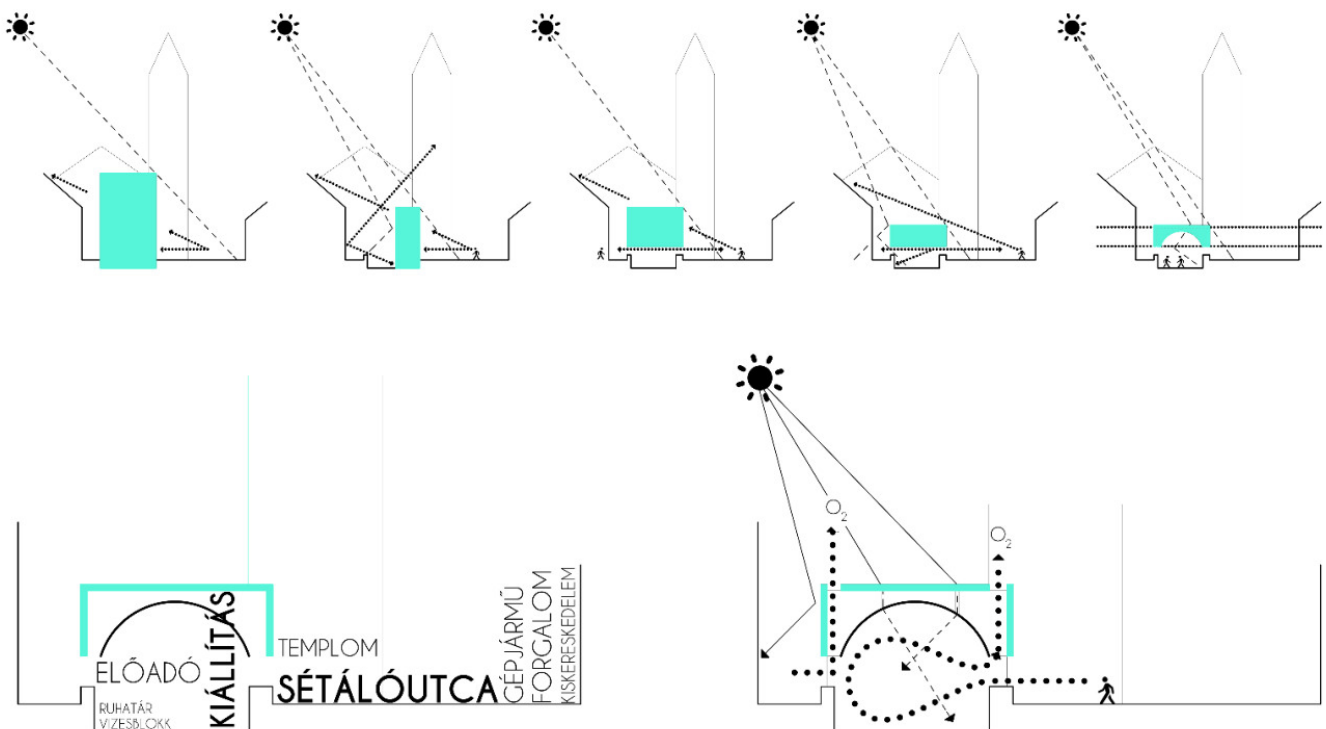
01: Sinka Bettina, Csányi Dániel

A koncepcióterv kísérletet tesz a megmaradt pécsi török fürdők lefedésére, melynek fő szempontja az állagmegóvás. A terv példaértékét az a fajta visszafogott építészeti gesztus adja, amely nem veszi el a hangsúlyt a ránk maradt maradványokról.

A tervben kontrasztosan elválik az új hozzáépítés a meglévőtől, így egyfajta didaktikus értelmezésben is helyt tud állni. Szépen elkülönül mindhárom állapot: az eredeti elemek (feltárt romok), a Bachman féle kiegészítés, és az új térkiegészítés.

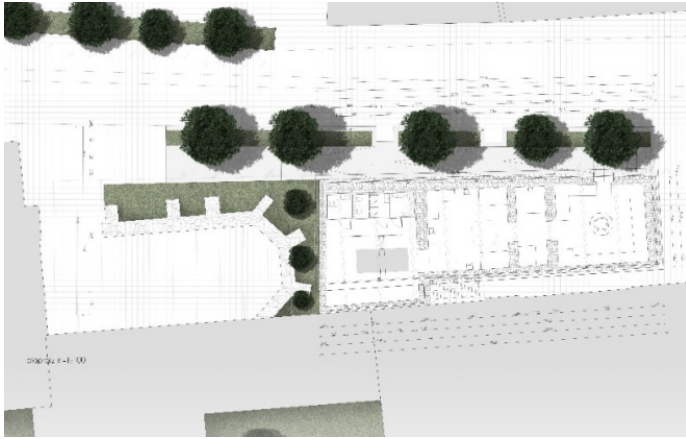
Kívülről modern stílusú, bent azonban visszaidézi negatív formákból a kupolákat. Ezek azonban sematikusnak jelennek meg, hiszen nincs pontos információ arról, hogy milyen is lehetett eredetileg.

Ráépítés, benapozás vizsgálata

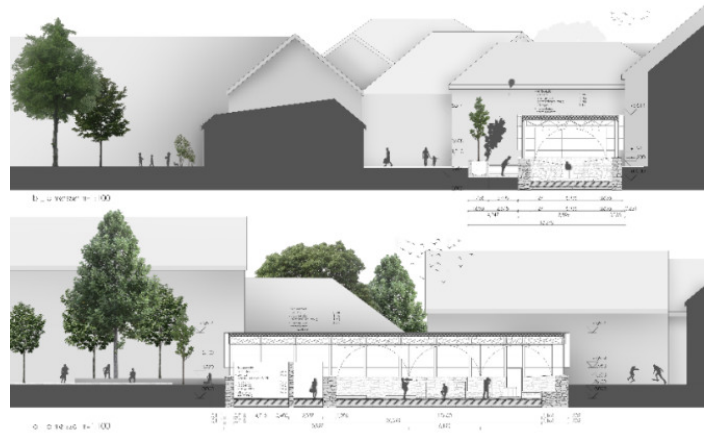

43. kép: ráépítés benapozása

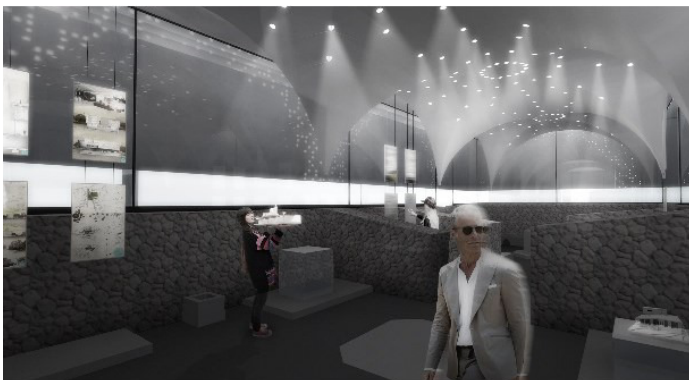
A tanulmány során készített ráépítés vizsgálata tanulságos, hiszen analízis készült arról, hogy milyen ráépítéssel mekkora a benapozás és a mellette lévő épület kilátása hogyan változik ezek függvényében. Ennek fontossága, hogy a mellette lévő CIB-bank fényszükséglete a fürdő irányából oldott meg.

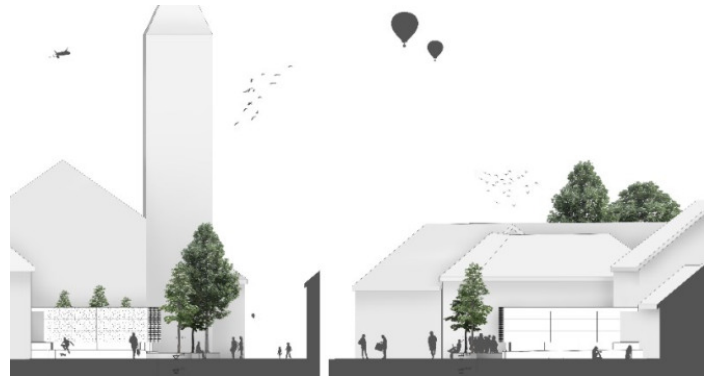
44. kép: alaprajz

45. kép: metszetek

46. kép: látvány

47. kép: homlokzatok

02: Sao Jorge kastély régészeti park

helyszín: Lisszabon

tervező: jlçg architectos

A Lisszabon belvárosához viszonylag közel lévő régészeti park különlegességét a romokra épített fehérre vakolt falak adják. Egyfajta kontrasztot képez az anyagok használatának szintjén, a régi és az új megjelenésével.

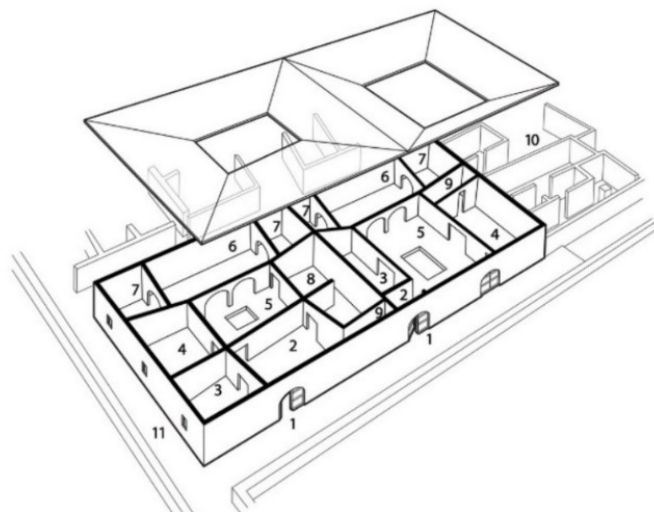
A vakolt falak légiesen jelennek meg a beltérben, amiért kissé lebegő szerkezetként működő megoldással valósul meg. Ide világítást tettek, így egyfajta didaktikai szempontból is fontos szerepet tölt be.

A romok egy részét érinti ez a ráépítés ugyanis körülötte érdekes térlélményt ad a le nem fedett falmaradványok.

48. kép: régészeti park

49. kép: helyszínrajz

50. kép: axonometria

51. kép: régészeti park új, régi elemei

52. kép: új és régi falszerkezetek csatlakozása

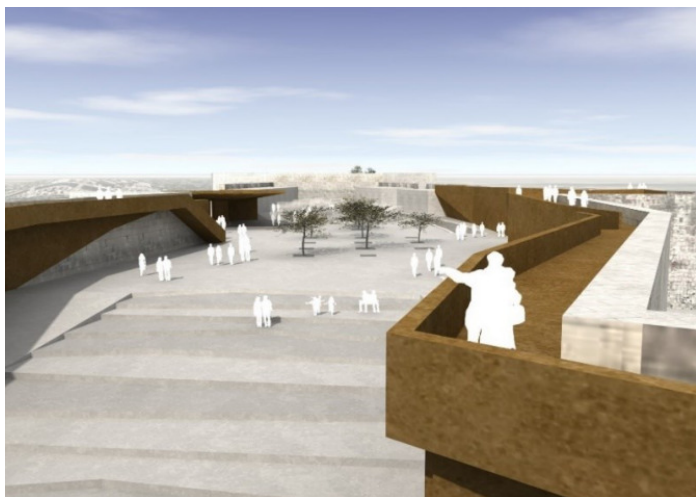
03: ARCHIKON citadella koncepcióterv

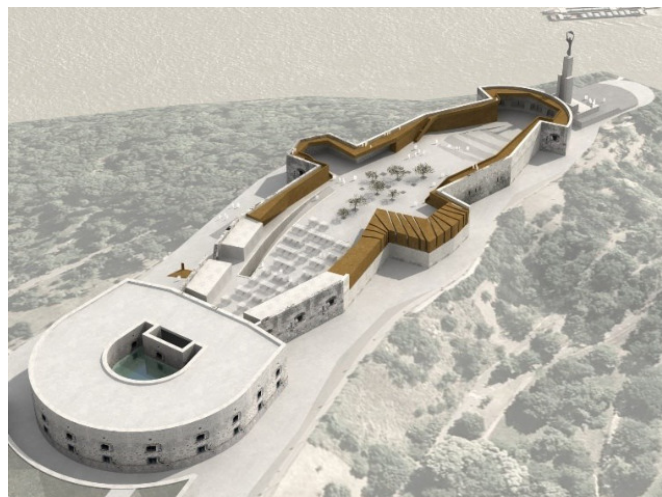
Ezt a projektet azért választottam, mert számomra szimpatikus ahogy a körbejárhatóságot kezelik. Attraktív, modern, egyszerű, ugyanakkor kötődik a régi elemekhez is.

Habár nagyobb léptékű, mint a fürdők, és nem célja a romok lefedése sem, mégis megfogott az ahogy kialakítanak modern módon egy régi elemet. Mindemellett fontos a zöld és burkolt felületek aránya, mely lehetőséget az ide látogatóknak a kellemes időtöltésre.

53. kép: körbejárható citadella-látvány

54. kép: belső udvarról látványterv

55. kép: madártávlat

A koncepciótervben megújul a citadella. Új építészeti elemekkel kívánják kiegészíteni a meglévőségeket. Az erőd belselyében egy jólsituált közparkot hoznának létre, mely többfunkcós, kortás feldolgozásban jelenne meg.

Kiemelten kezelik a körbejárhatóság kérdését, amire válaszként egy gylókjárót helyeztek el.

56. kép: jelenlegi állapot

04: Élet a romokon

Kőkúti pálos kolostorrom-és környezetének revitalizációja

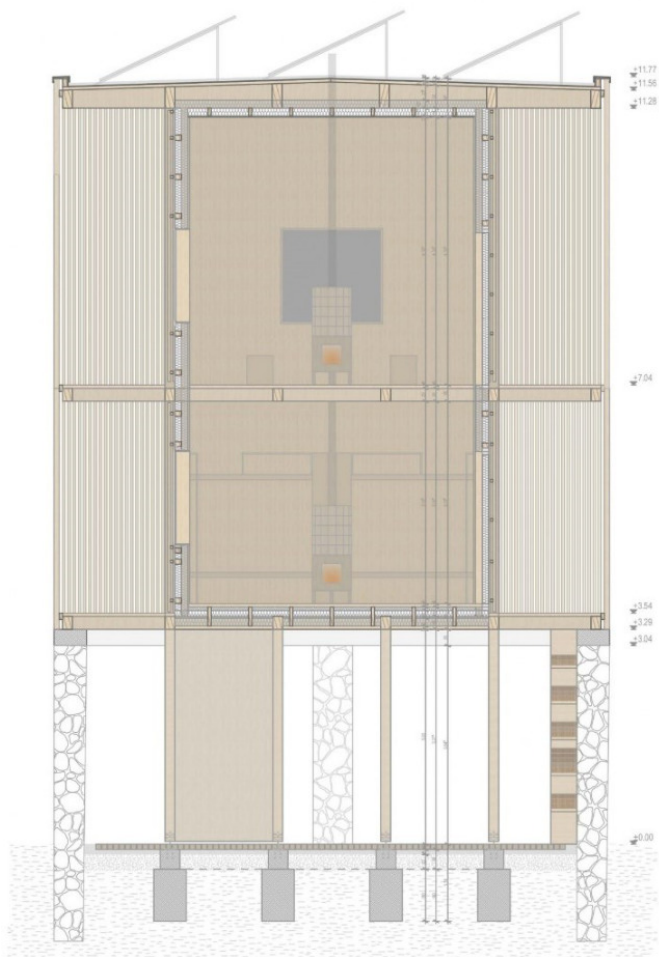

készítette: Tihanyi Dóra
Diplomatervezés 2022/23
Konzulens: Kronavetter Péter DLA

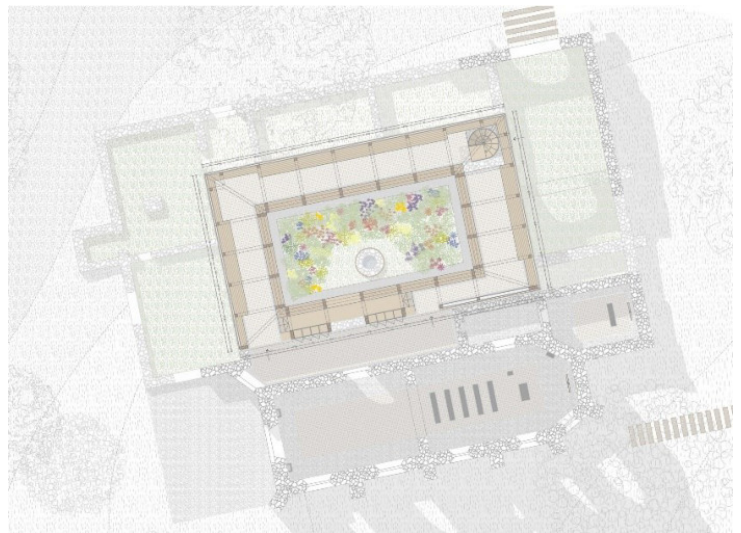
A kőkúti pálos kolostor romjai nagyon hasonlóképp állnak, mint a Memi fürdők mostani falai, azonban ez egy természeti környezetben fekszik nem egy belvárosi területen. Ennek ellenére jó példaként szolgál állagmegóvás, hasznosítás céljából. Itt is szépen elkülönülnek a régi és új szerkezetek.

Emellett olyan funkciót kapott, mely történeti múltja mellett turisztikai szempontból is gazdagítja a környéket.

57. kép: Kőkúti pálos kolostorrom

58. kép: metszet

59. kép: helyszínrajz

60. kép: teljes metszet

61. kép: látvány

62. kép: látvány metszettel

TERVDOKUMENTÁCIÓ

Helyszín elhelyezkedése, morfológiája

63. kép: helyszín morfológiája

A tervezési helyszín a Ferencsek utcájában található, mely fontos gyalogos útvonalon helyezkedik el. Ebben a csomópontban találkoznak az egyetemváros és a belváros tengelyei, így mind a gyalogos forgalom, mind a turisztikai forgalom nagy ezen a területen.

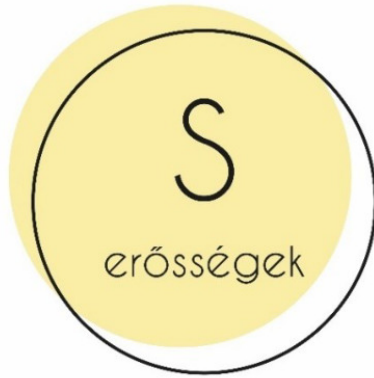
fő gyalogos forgalom irányai gyalogos útvonalak környező épületállomány zöldfelületek tervezési terület

64. kép: tervezési helyszín környezete

A terület jól megközelíthető akár gyalogosan, busszal, de autóval is. Mindez segít a turistáknak, ide látogatóknak a könnyű megközelítésben. Vonzó célpontként tud funkcionálni a fürdő, amiért a közelében a Jakováli Hasszán Pasa Dzsámija is megtalálható, illetve a belváros látványosságai közel vannak. A területre nem jellemző a fás környezet, ezért célszerű megvizsgálni ezt a tényezőt is a tervezési területen kialakítandó zöldfelület fontosságának szempontjából. Ezen a területen nappal és éjszaka is meg tud valósulni a természetes felügyelet, mivel sok olyan közfunkció helyezkedik el, amely aktív jelenlétet biztosít.

SWOT ANALÍZIS

A KONCEPCIÓTERVHEZ

- a közelben van a belváros
- könnyen megközelíthető
- történelmi esemény, örökség helyszíne
- központi helyen van
- vonzza a turistákat, mivel török emlék
- viszonylag sok fennmaradt maradvány
- a környéken vannak látnivalók
- ingyenesen látogatható

- turisztikai fejlesztés
- török emlék megőrzése
- munkahelyteremtés
- lefedésével időjárás-függetlenné válik
- tisztább, rendezettebb környezet kialakulása

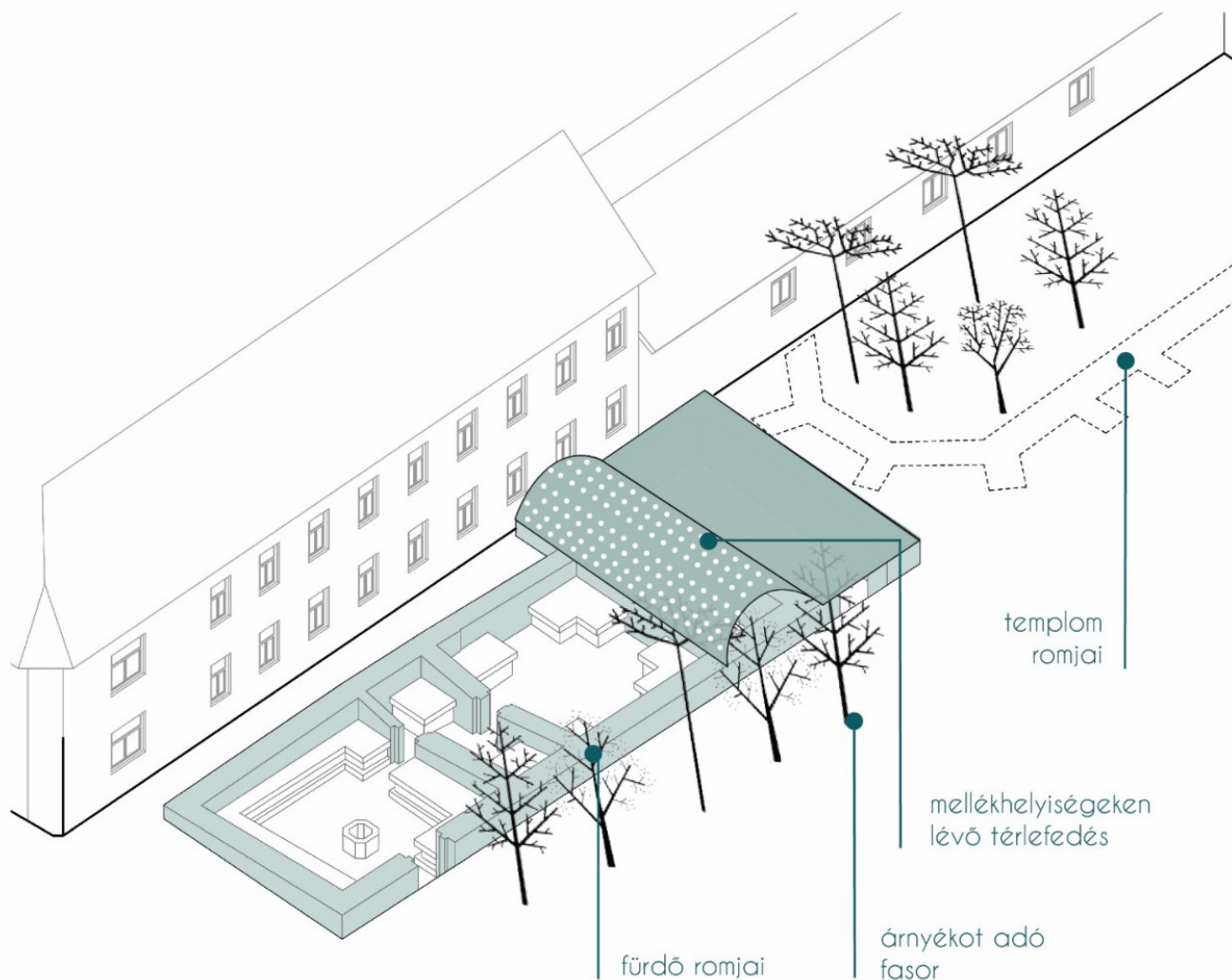

- járószint alatt van, ezért kiesik a gyalogos látómezőből
- nem valósul meg itt természetes felügyelet
- lezüllött fiatalok, hajléktalanok használják
- fedetlen
- nincs karbantartva
- folyamatosan romlik az állapota
- ingyenesen látogatható, ezért nincs bevétel a karbantartásásra.

- karbantartás mikéntje
- nem nő a látogatottsága
- nem minőségi kivitelezési munka
- továbbra is kiesik a gyalogos útvonalból

Meglévő állapot

65. kép: meglévőség axonometrián

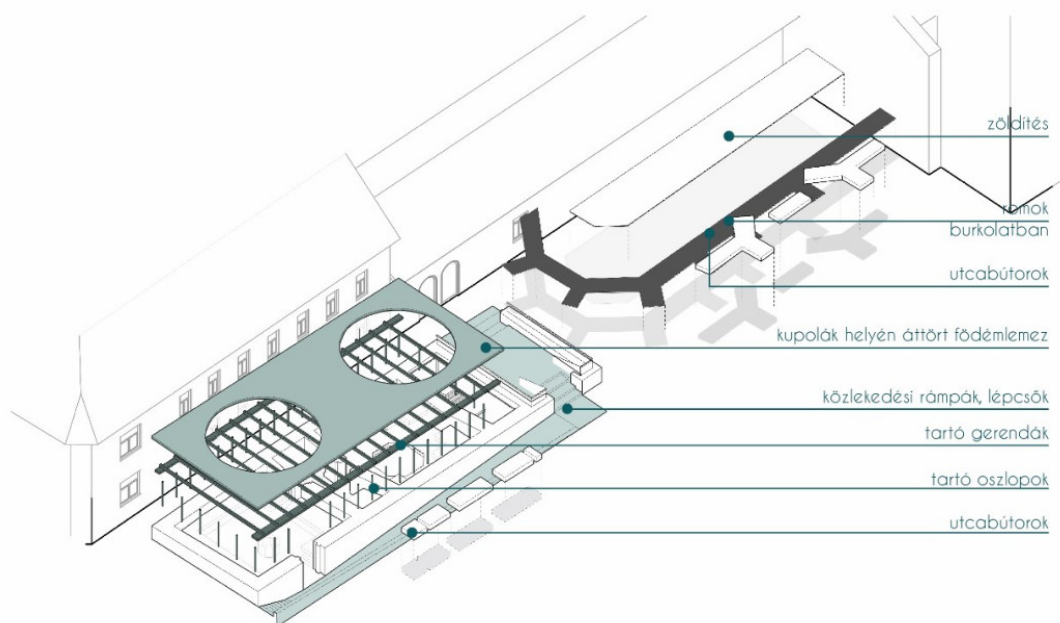
A Dr. Bachman Zoltán által készített rekonstrukció látható napjainkban is.

Elsődleges célja a rekonstrukció során a falak, padlózat és egyéb feltárt elemek bemutatása. Annak érdekében, hogy visszaadják a korabeli térérzetet a falakat megmagasították, az ülőpadokat visszaépítették.

A hamam körbejárható, felülről belátható, ugyanakkor alacsonyabban fekszik, mint a jelenlegi utcaszint így ennek pozitív és negatív tulajdonságaival is szembe kell néznünk.

A fürdő állapota mára leromlott, anyagát környezeti károk sújtották, így elsősorban a térlefedés tudna segíteni az állagmegóvásban.

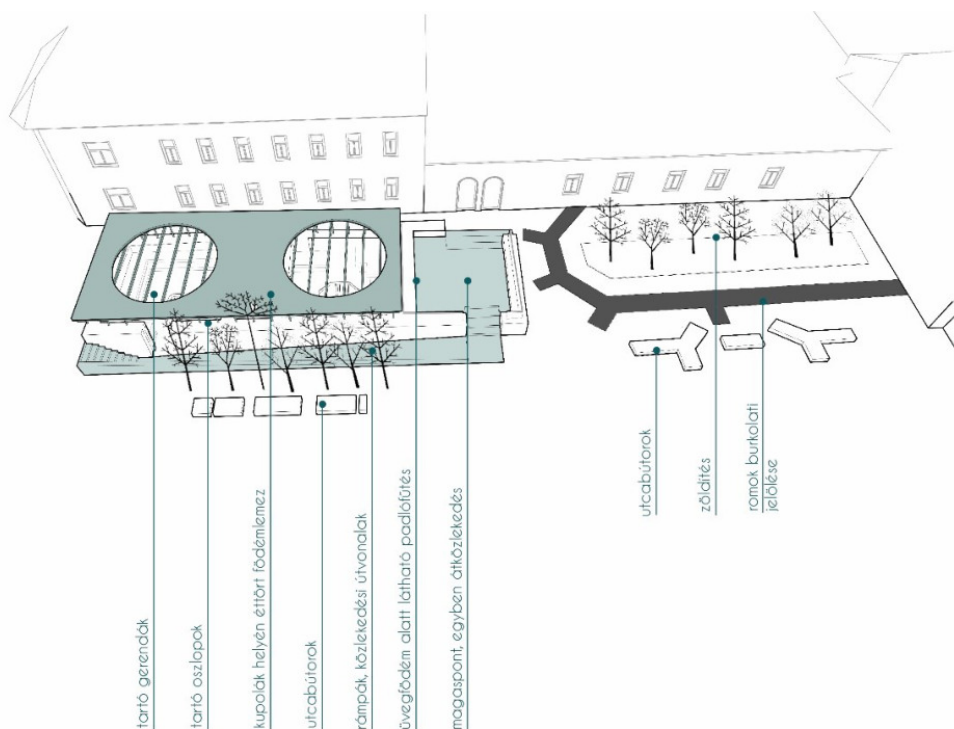
Koncepció

66. kép: koncepció robbantott ábrán

A koncepcióban elhelyezésre kerül egy rámpa, amely a megközelítést szolgálja. Ennek köszönhetően akadálymentes bejáratot tudunk biztosítani a látogatók számára.

A meglévő szerkezetre egy gerendákkal alátámasztott vasbeton szerkezet kerül, mint töltefedés. Ez az elem tudja majd megvédeni a rekonstruált elemeket. A gerendák nem csak tartószerkezetként szolgálnak, hanem egyben az árnyékolást hivatottak megoldani. A 2 kör alakú kivágat idézi vissza az egykori török fürdő kupoláit.

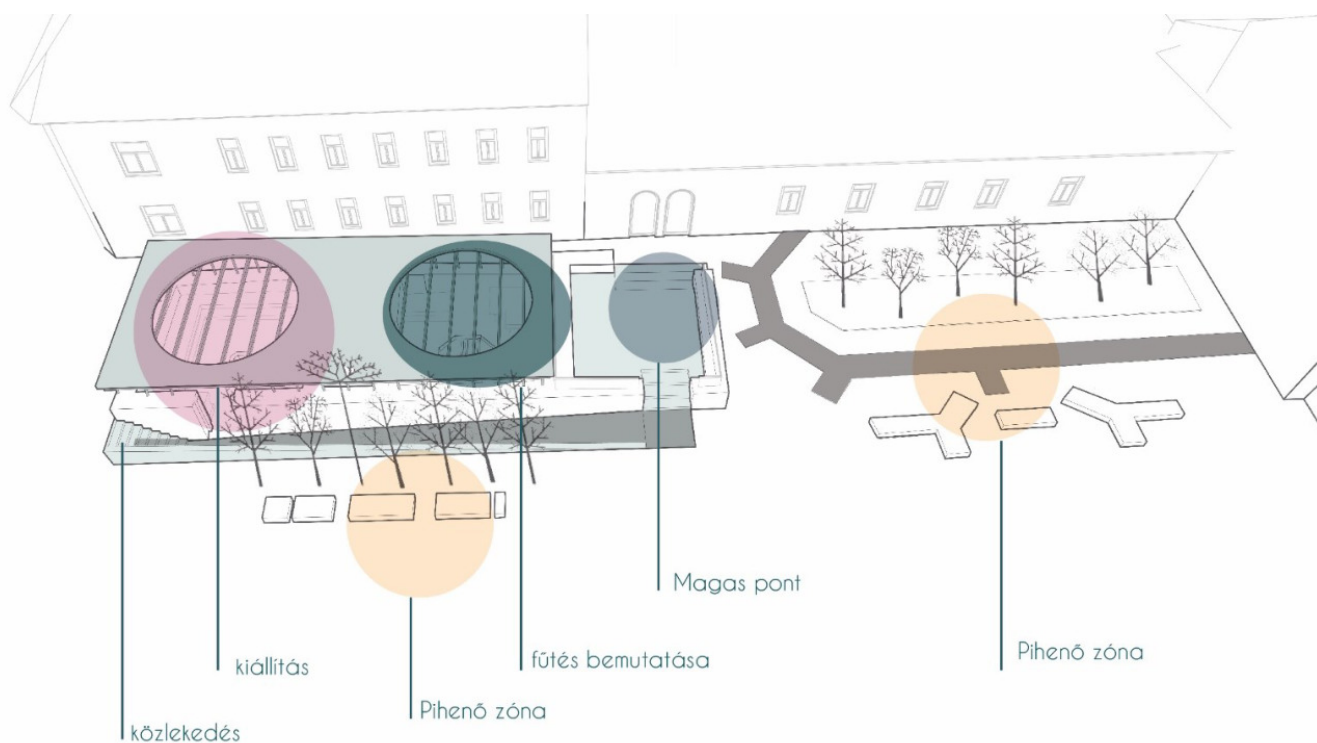

A koncepció jobb oldalán a kupola helyett, egy magaspontot hoztam létre, amely mentén meg lehet pihenni, vagy rá lehet látni a hamam belső terére.

A koncepció egyik eleme a régi fürdőben létrehozni kívánt kiállítás, amely a fürdő mindenkor történetét mutatja be.

Ez a kiállítás állandó, ingyenesen látogatható reggel 8.00 és este 20.00 óra között. Mindezt egy kapu biztosítja, mely a látogatási időn kívül zárva lenne.

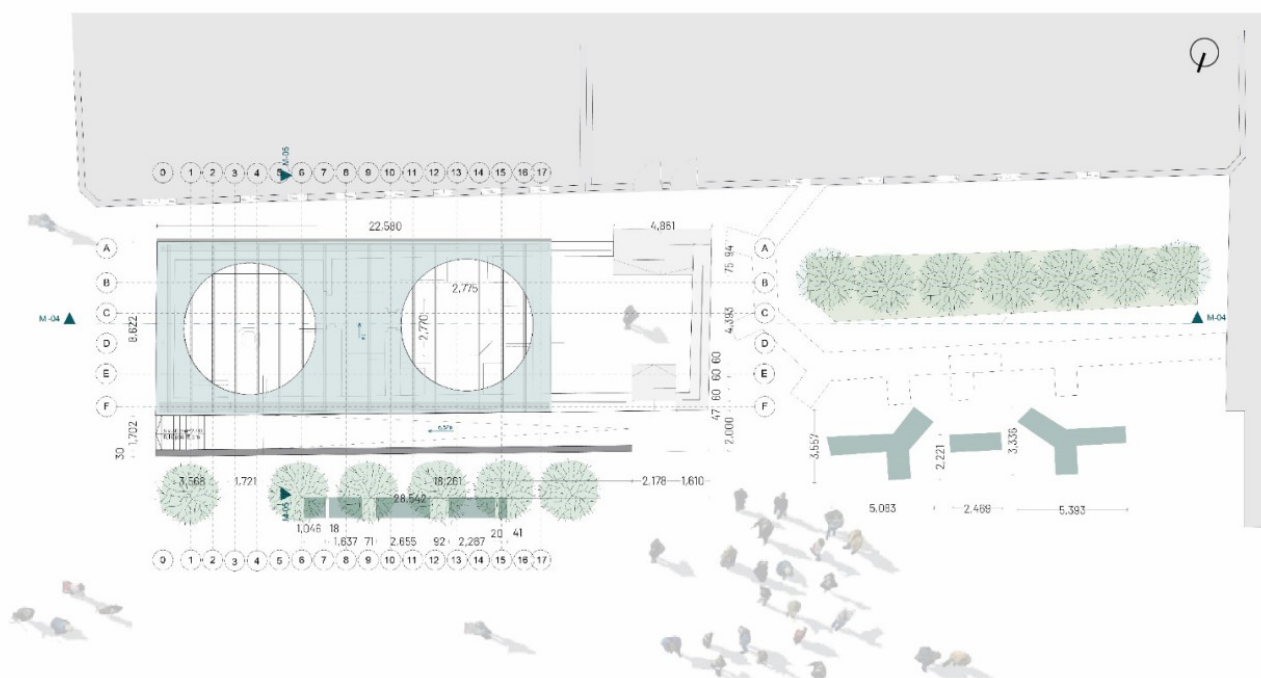
67. kép: koncepció elemei

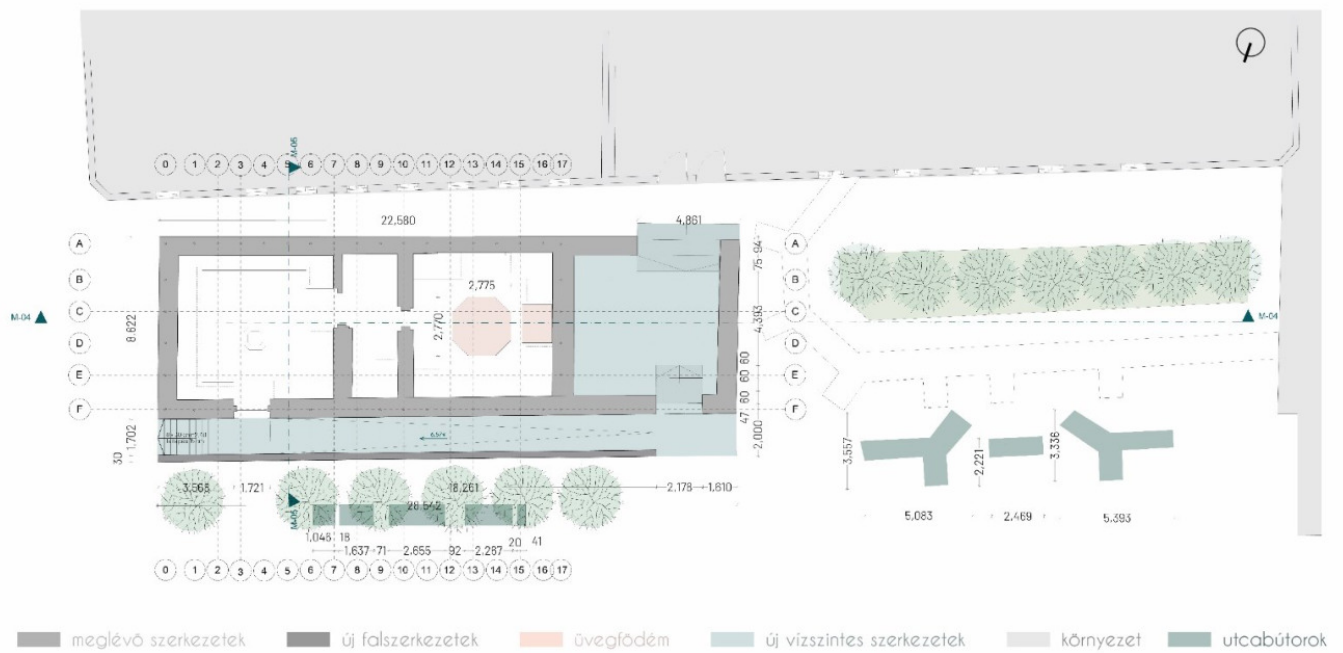
68. kép: funkciótérkép

A tervezési területen kialakult 2 pihenő zóna, 1 magaspont, és 1 fedett tér, ahol helyet kapott a Hamam és a török kor bemutató kiállítás, a feltárt és rekonstruált elemek, illetve 2 db olyan rész, ahol a padlóáttörésen keresztül látható a fűtés módja.

Helyszínrajz, vezérszinti alaprajz

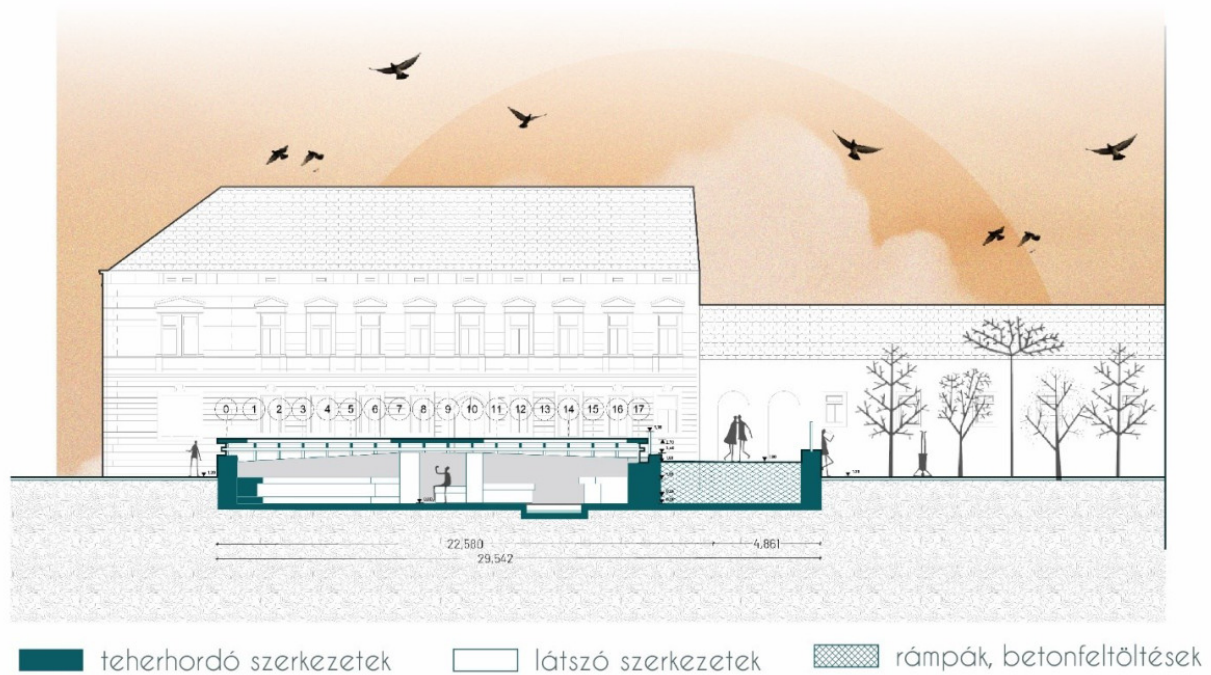

69. kép: közvetlen környezet helyszínrajza

70. kép: vezérszinti alaprajz

Metszetek, homlokzatok

71. kép: M-04-hosszmetszet

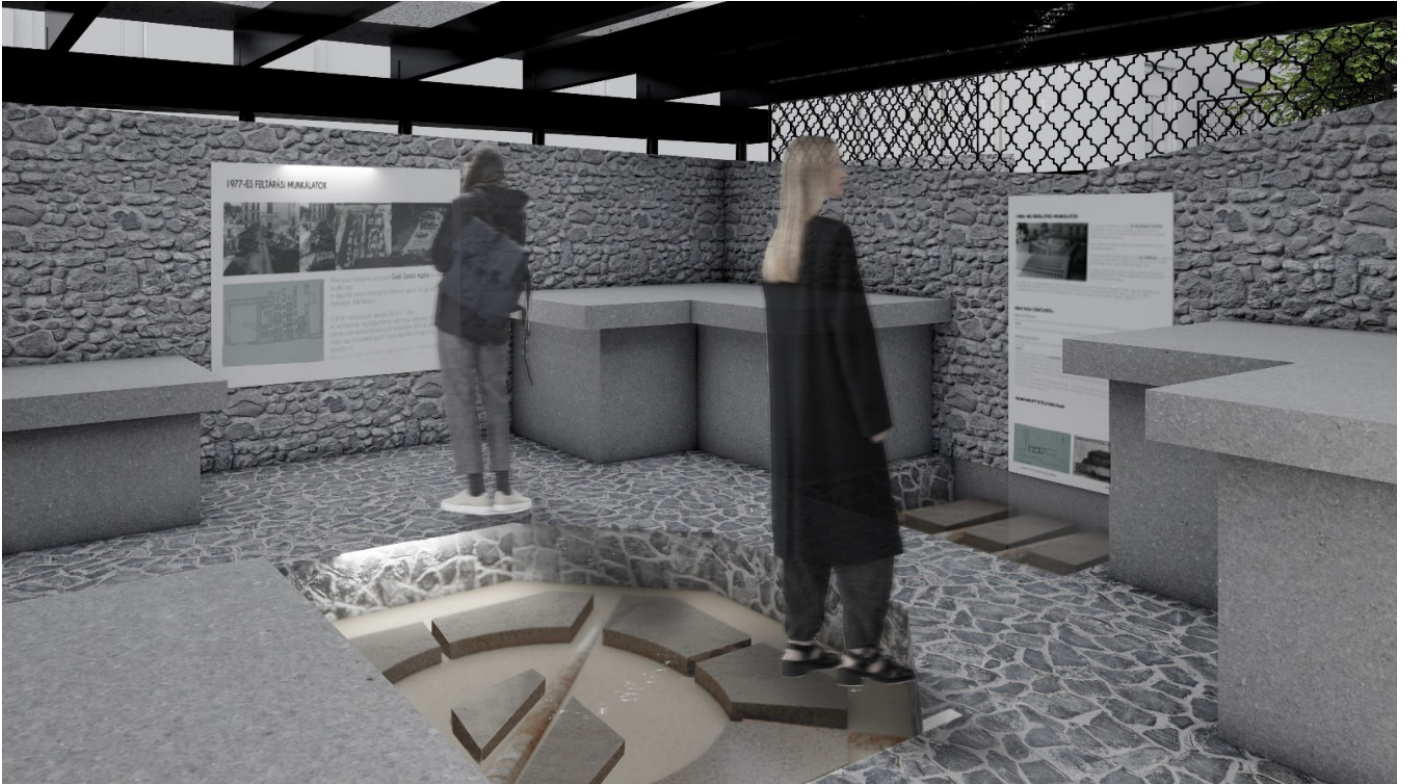

72. kép: M-05-metszet

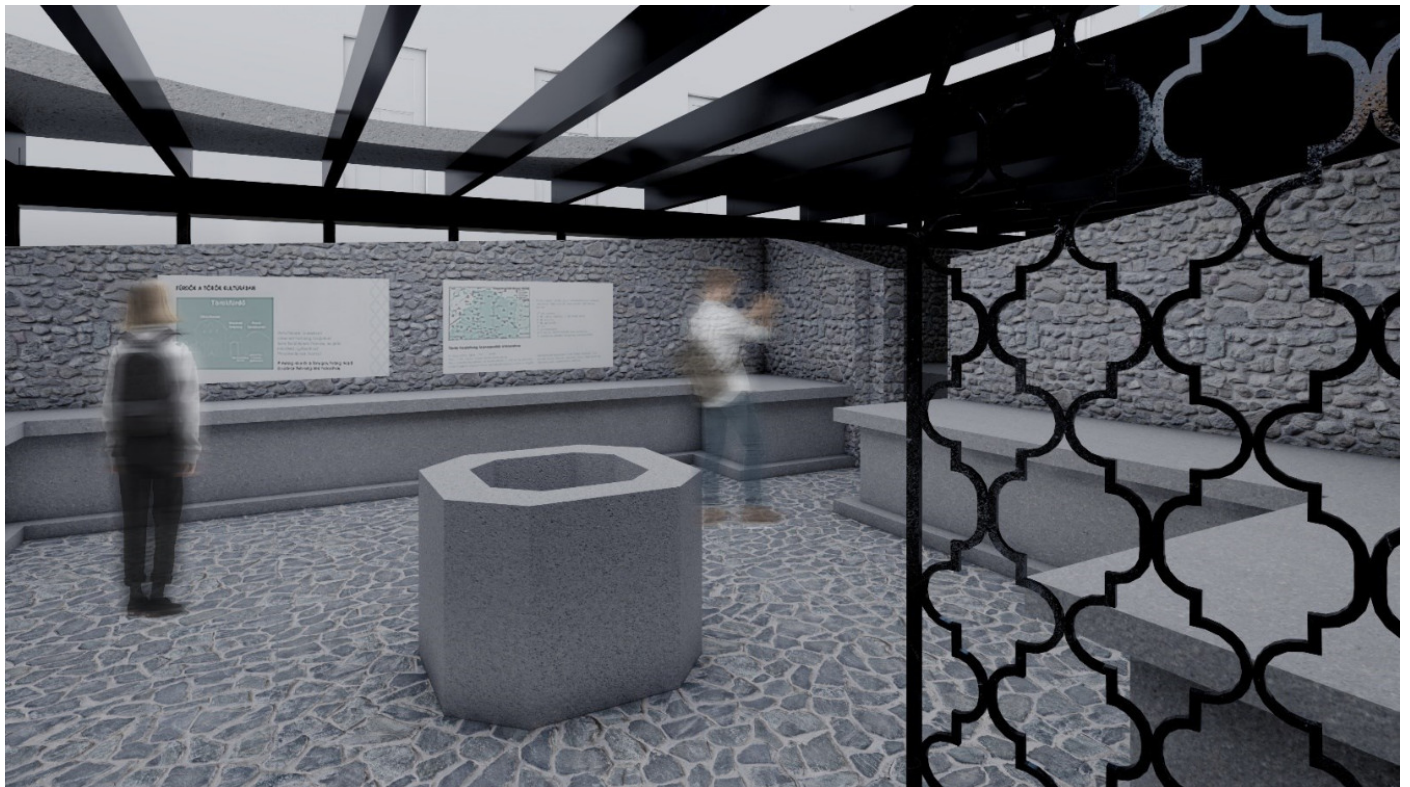

73. kép: Északi homlokzat

Látványtervek

74. kép: belső látványterv

75. kép: belső látványterv

76. kép: külső látványterv

77. kép: madártávlatból

Források

<https://www.muemlekem.hu/muemlek/show/1668>

<https://terebess.hu/keletkultinfo/minaret/pecs.html>

https://tti.btk.mta.hu/images/kiadvanyok/folyoiratok/tsz/tsz2003-3-4/213-263_Sudar.pdf

<https://archeologia.hu/content/archeologia/184/pecstorok.pdf>

https://mandadb.hu/tetel/373268/Memi_pasa_furdoje_1982ben

<https://hu.delachieve.com/toeroek-fuerdo-hamam-mi-ez-es-mik-a-sajatossagai/>

<https://csodalatosmagyarorszag.hu/hirek/pecs/memi-pasa-furdoje-a-torok-idok-egyik-kivetes-mementoja-pecsen/>

<https://www.archdaily.com/89460/musealization-of-the-archaeological-site-of-praca-nova-of-sao-jorge-castle-jlca-arquitectos>

<https://regipecs.blog.hu>

<https://muemlekvadasz.hu/2022/08/03/memi-pasa-furdoje-pecs-2/>

https://hu.wikipedia.org/wiki/Memi_pasa_f%C3%BCr%C5%91je

<https://real.mtak.hu/90168/1/T%C3%B6r%C3%B6k%20f%C3%BCr%C5%91k%20magyar.pdf>

<https://archikon.hu/projects-selected>

<https://archikon.hu/projects/49>

<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

Szakirodalom

Gerő Győző - Az oszmán-török építészet Magyarországon (Dzsámik, türbék, fürdők) Magyar Nemzeti Múzeum Régészeti Adatbázis, <https://archeodatabase.hnm.hu/hu/node/66727>, 2024. március 26.

Papp Adrienn - TÖRÖK FÜRDŐK RÉGÉSZETI EMLÉKEI MAGYARORSZÁGON

szerkesztők: Papp Adrienn, Benkő Elek, Jerem Erzsébet, Kovács Gyöngyi, Laszlovszky József

kiadó: Jerem Erzsébet, Budapest 2018

müemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő

Képjegyzék

1. kép: pécsi török hódoltság
<https://www.pecsma.hu/abszolot-pecs/viragkor-vagy-pusztulas-ilyen-volt-pecs-a-torok-hodoltság-alatt/>
2. kép: Pécs bevétele
<https://tti.abtk.hu/terkepek/terkepek>
3. kép: török hódoltság a 16. században
<https://tti.abtk.hu/terkepek/terkepek>
4. kép: Idrisz baba türbéje
https://hu.wikipedia.org/wiki/Idrisz_Baba_t%C3%BCrb%C3%A9je
5. kép: Gházi Kászim pasa dzsámija
https://multidezoepiteszet.blog.hu/2020/02/14/pecs_torok_epiteszeti_emlekei
6. kép: Jakováli Hassznán pasa dzsámija
https://multidezoepiteszet.blog.hu/2020/02/14/pecs_torok_epiteszeti_emlekei
7. kép: Memi pasa fürdője
https://multidezoepiteszet.blog.hu/2020/02/14/pecs_torok_epiteszeti_emlekei
8. kép: török-kút
József Keresztes photography
9. kép: Joseph de Haüy által kézzel rajzolt Pécs térkép – 1687
<https://archeologia.hu/content/archeologia/184/pecstorok.pdf>
10. kép: 1763-as katonai felmérésből készült térkép
<https://maps.arcenum.com/hu/>
11. kép: 1806-os katonai felmérésből készített térkép
<https://maps.arcenum.com/hu/>
12. kép: 1869-es katonai felmérésből készített térkép
<https://maps.arcenum.com/hu/>
13. kép: A gőzfürdők működése
TÖRÖK FÜRDŐK RÉGÉSZETI EMLÉKEI
MAGYARORSZÁGON,
szerkesztők: Papp Adrienn, Benkő Elek,
Jerem Erzsébet, Kovács Gyöngyi,
Laszlovszky József
kiadó: Jerem Erzsébet, Budapest 2018
14. kép: Ikerfürdő példa
TÖRÖK FÜRDŐK RÉGÉSZETI EMLÉKEI
MAGYARORSZÁGON,
szerkesztők: Papp Adrienn, Benkő Elek,
Jerem Erzsébet, Kovács Gyöngyi,
Laszlovszky József
kiadó: Jerem Erzsébet, Budapest 2018
15. kép: kereszt alakú, négy ejvános elrendezés saját készítésű
16. kép: csillag alakú elrendezés saját készítésű
17. kép: négyzetes alakú, külön fürkékkel saját készítésű
18. kép: sokkupolás saját készítésű
19. kép: középső kupolás saját készítésű
20. kép: kereszt alakú, négy ejvános elrendezés saját készítésű
21. kép: kereszt alakú, négy ejvános elrendezés saját készítésű
22. kép: kereszt alakú, négy ejvános elrendezés saját készítésű
23. kép: török fürdők felépítése saját készítésű
24. kép: török fürdők enteriőrjei
<https://hu.wikipedia.org/wiki/T%C3%B6r%C3%B6kf%C3%BCrd%C5%91>
25. kép: török fürdők enteriőrjei
<https://www.7scents.hu/2019/08/06/hamm-a-taplalo-kenyeztetes/>
26. kép: Pécsi fürdők
Joseph de Haüy által kézzel rajzolt Pécs térkép – 1687

27. kép: Fedeles Tamás rekonstrukciós térképe
<https://maps.hungaricana.hu/>
28. kép: 1856-os ábrázolás
<https://turistautak.openstreetmap.hu/mefo/forras-6467499916>
29. kép: 1977-es feltérési munkálatok
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
30. kép: 1977-es feltérési munkálatok
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
31. kép: 1977-es feltérési munkálatok
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
32. kép: kút
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
33. kép: feltérési alaprajz
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
34. kép: feltárt csővezetékek
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
35. kép: ép padló
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
36. kép: kút
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
37. kép: kép: műemléki felmérés
Felmérte, rajzolta: SAID MAHMOOD-
okleveles építészmérnök, 1977. VI-IX
lépték: M=1:50
BP. XI. Gyula u. 2.
38. kép: 1980-as részleges rekonstrukció
műemlékvédelem cikk- Memi pasa fürdő
39. kép: mai állapot
saját fotódokumentáció
40. kép: mai állapot
saját fotódokumentáció
41. kép: mai állapot
saját fotódokumentáció
42. kép: mai állapot
<https://foursquare.com/v/memi-pasa-f%C3%B3rd%C5%91je/4e21cec41838712a6e75f901>
43. kép: ráépítés benapozása
Sinka Bettina, Csányi Dániel terve-
műemlékvédelem III. tantárgyból
44. kép: alaprajz
Sinka Bettina, Csányi Dániel terve-
műemlékvédelem III. tantárgyból
45. kép: metszetek
Sinka Bettina, Csányi Dániel terve-
műemlékvédelem III. tantárgyból
46. kép: látvány
Sinka Bettina, Csányi Dániel terve-
műemlékvédelem III. tantárgyból
47. kép: homlokzatok
Sinka Bettina, Csányi Dániel terve-
műemlékvédelem III. tantárgyból
48. kép: régészeti park
<https://www.archdaily.com/89460/musealization-of-the-archaeological-site-of-pracanova-of-sao-jorge-castle-jlca-arquitectos>
49. kép: helyszínrajz
<https://www.archdaily.com/89460/musealization-of-the-archaeological-site-of-pracanova-of-sao-jorge-castle-jlca-arquitectos>
50. kép: axonometria
<https://www.archdaily.com/89460/musealization-of-the-archaeological-site-of-pracanova-of-sao-jorge-castle-jlca-arquitectos>
51. kép: régészeti park új, régi elemei
<https://www.archdaily.com/89460/musealization-of-the-archaeological-site-of-pracanova-of-sao-jorge-castle-jlca-arquitectos>
52. kép: új és régi falszerkezetek csatlakozása
<https://www.archdaily.com/89460/musealization-of-the-archaeological-site-of-pracanova-of-sao-jorge-castle-jlca-arquitectos>

53. kép: körbejárható citadella-látvány
<https://archikon.hu/projects-selected>

54. kép: belső udvarról látványterv
<https://archikon.hu/projects-selected>

55. kép: madártávlat
<https://archikon.hu/projects-selected>

56. kép: jelenlegi állapot
<https://epiteszforum.hu/folyik-a-citadella-felujitasa-erdekes-leletek-kerultel-elo-a-kutatasok-soran>

57. kép: Kőköti pálos kolostorrom
<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

58. kép: metszet
<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

59. kép: helyszínrajz
<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

60. kép: teljes metszet
<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

61. kép: látvány
<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

62. kép: látvány metszettel
<https://www.kozep.bme.hu/alkotas/hallgatoi-tervek/elet-a-romokon>

63. kép: helyszín morfológiája
saját készítésű rajz

64. kép: tervezési helyszín környezete
saját készítésű rajz

65. kép: meglévőség axonometrián
saját készítésű rajz

66. kép: koncepció robbantott ábrán
saját készítésű rajz

67. kép: koncepció elemei
saját készítésű rajz

68. kép: funkciótérkép
saját készítésű rajz

69. kép: közvetlen környezet helyszínrajza
saját készítésű rajz

70. kép: vezérszinti alaprajz
saját készítésű rajz

71. kép: M-04-hosszmetszet
saját készítésű rajz

72. kép: M-05-metszet
saját készítésű kép

73. kép: Északi homlokzat
saját készítésű kép

74. kép: belső látványterv
saját készítésű kép

75. kép: belső látványterv
saját készítésű kép

76. kép: külső látványterv
saját készítésű kép

77. kép: madártávlatból
saját készítésű kép